

Tefsir Araştırmaları Dergisi

The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2024 (Ekim/October)

Selefi Tefsirde Bilimsel Bilginin Yeri ve Değeri

The Place and Value of Scientific Knowledge in Salafı Tafsir

مكانة المعرفة العلمية وقيمتها في التفسير السلفي

Kadir ESER

Dr. Millî Eğitim Bakanlığı

Dr. Ministry of National Education

Kütahya, TÜRKİYE

kadireser79@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7455-0249>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 03/06/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 23/10/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 30/10/2024

Atıf / Citation: Eser, Kadir. “Selefi Tefsirde Bilimsel Bilginin Yeri ve Değeri”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 8/2 (Ekim/October, 2024), 369-394.

<https://doi.org/10.31121/tader.1495272>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayıncı / Published by: Ali KARATAş / TÜRKİYE

Öz

Bugün Müslüman toplumlarda hem fiili hem de fikri anlamda etkili olan akımlardan biri selefiliktir. Selefi düşüncenin siyasi ve toplumsal bir yapıya kavuştuğu dönem, bilim ve teknolojiye baş döndürücü gelişmelerin yaşandığı bir tarih dilimine rast gelmektedir. Dolayısıyla tefsire yönelen selefi müelliflerin çeşitli vesilelerle bilimsel bilgiyi gündemlerine almaları kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışma selefilğin bilimsel bilgiye ve bilimsel tefsire yaklaşımını konu edinmektedir. Makale sınırları göz önünde bulundurularak araştırma Muhammed el-Emîn eş-Şinkîti (1907-1974), Hammûd b. Abdillâh et-Tüveycîri (1916-1992), Muhammed b. Sâlih el-Useymîn (1929-2001) ve Müsâid b. Süleyman b. Nâsır et-Tayyâr gibi selefi düşüncüyü temsil kabiliyeti olduğu düşünülen şahsiyetlerle sınırlı tutulmuştur. Selefi müelliflerin tefsirde bilimsel bilginin kullanımına müteallik tutumlarının tasvir edilmesi, selefi düşüncenin Kur'an tasavvurunun farklı boyutlarıyla açığa çıkarılmasına önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. Diğer yandan meseleye ilişkin selefi yaklaşımın tasvir edilmesi, bilimsel tefsir tarzının farklı açılardan kritik edilmesine olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada, tefsirde bilimsel bilginin kullanımına ilişkin selefi müelliflerin tutumunu tasvir etmek ve bu tutumdan hareketle bilimsel tefsir hakkında birtakım sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır. Bu maksatla araştırmanın odaklandığı şahsiyetlerin eserleri, bilimsel tefsirle ilişkilendirilen belirli konular ve ayetler ekseninde taranmış, elde edilen veriler analiz edilerek çalışmaya aktarılmıştır. Dolayısıyla çalışmada literatür taraması, belge analizi ve betimleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Sonuç olarak selefi müelliflerin, birtakım şartlar öne sürerek Kur'an tefsirinde bilimsel bilginin kullanımına onay verdiği saptanmıştır. Bununla birlikte, hidayet rehberi olarak nitelendirilen Kur'an'ın bilimsel bilgi kullanılarak tefsir edilmesine oldukça mesafeli bir duruş sergileyen selefi müelliflerin, ayetlerin lafzını esas alarak bazı bilimsel nazariyelere karşı çıktığı, böylece bizatihi kendilerinin Kur'an'ı bir bilim kitabı haline getirdiği tespit edilmiştir. Kur'an'a dayanarak modern bilimlerin yanlışladığı bazı bilimsel nazariyeleri savunmanın, ilahî bir kitap olan Kur'an hakkında bazı şüphelere kapı aralayacağı aşikardır. Bu sebeple selefi müelliflerin, öne sürdükleri bilimsel tefsir kuramını gözden geçirmeleri ve geliştirmeleri gerektiği söylenebilir

Anahtar kelimeler: Tefsir, Selefilik, Bilimsel Tefsir, Nazariye, Yorum.

Abstract

Salafism is one of the most influential movements in Muslim societies today, both de facto and intellectually. The period when Salafist thought gained a political and social structure coincided with a period of dizzying developments in science and technology. For this reason, it was inevitable for the Salafist authors who turned to exegesis to include scientific knowledge in their agenda on various occasions. This study deals with Salafism's approach to scientific knowledge and scientific exegesis. Considering the limitations of the article, the research was limited to figures considered to be highly representative of Salafist thought, such as Muhammad al-Amîn al-Shinkîti (1907-1974), Hammûd b. 'Abdillâh al-Tuwayjîri (1916-1992), Muhammad b. Sâlih al-Useymîn (1929-2001), and Musâid b. Sulaymân b. Nâsir al-Tayyâr. Describing the Salafî authors' attitudes towards the use of scientific knowledge in tafsîr will contribute significantly to revealing the different dimensions of Salafism's conception of the Qur'ân. On the other hand, the description of the Salafist attitude towards the issue is also important in terms of criticizing scientific exegesis from different angles. Therefore, this study aims to describe the attitude of the Salafist authors towards the use of scientific knowledge in tafsîr and to reach some conclusions about scientific tafsîr based on this attitude. For this purpose, the works of the personalities focused on in this study were scanned in the center of certain verses subject to scientific exegesis, and the data obtained were analyzed and transferred to the study. The study utilized literature review, document analysis, and description methods. As a result, it was found that the Salafist authors approved the use of scientific knowledge in Qur'anic exegesis by putting forward some conditions. However, it has been observed that Salafî writers who criticize the transformation of the Qur'ân, which is described as a guide of hidâyah, into a scientific book, oppose some scientific theories because of the meaning they understand from the wording of the verses. Thus, it has been determined that they have turned the Qur'ân into a scientific book. It is obvious that defending some scientific theories falsified by modern science based on the Qur'ân will cause some doubts about the Qur'ân as a divine book. For this reason, it can be said that the Salafist authors should revise and develop the scientific theory of exegesis they put forward.

Keywords: Tafsîr, Salafism, Scientific Tafsîr, Theory, Interpretation.

الخلاصة

اليوم السلفية من أكثر الحركات تأثيراً في المجتمعات الإسلامية من الناحيتين الفعالية والفكرية. وقد تزامنت الفترة التي اكتسب فيها الفكر السلفي بنية سياسية واجتماعية مع فترة شهدت تطورات مذهلة في العلوم والتكنولوجيا. ولذلك، كان من المحتم على المؤلفين السلفيين الذين اتجهوا إلى التفسير أن يلتفتوا إلى المعارف العلمية في مناسبات مختلفة. وقد ركزت هذه الدراسة على موقف السلفية في المعرفة العلمية والتفسير العلمي، ونظراً لحدود المقال، فقد اقتصر البحث على شخصيات مثل محمد الأمين الشنقيطي (1907-1974)، وحمود بن عبد الله التويجري (1916-1992)، ومحمد بن صالح العثيمين (1929-2001)، مساعد بن سليمان بن ناصر الطيار الذين يعتبرون قادرين على تمثيل الفكر السلفي. وسيسهم وصف مواقف المؤلفين السلفيين من استخدام المعارف العلمية في التفسير إسهاماً كبيراً في الكشف عن الأبعاد المختلفة لتصوير الفكر السلفي للقرآن. ومن جهة أخرى، فإن بيان المنهج السلفي في تناول هذه المسألة سيسمح بنقد أسلوب التفسير العلمي من زوايا مختلفة. لذا، فإن الهدف من هذه الدراسة هو وصف موقف المؤلفين السلفيين من استخدام المعارف العلمية في التفسير، والوصول إلى بعض النتائج حول التفسير العلمي بناء على هذا الموقف ولهذا الغرض مشطت كتب ومقالات الشخصيات التي ركزت عليها الدراسة في محور بعض الموضوعات والآيات المرتبطة بالتفسير العلمي، وحللت البيانات التي تم الحصول عليها ونقلها إلى الدراسة. ومن ثم استخدم منهج المراجعة الأدبية، وتحليل الوثائق، ومنهج التصوير في الدراسة. وفي النتيجة، تبين أن المؤلفين السلفيين أقرروا استخدام المعارف العلمية في تفسير القرآن بشروط معينة. إلا أنه ثبت أن المؤلفين السلفيين الذين انتقدوا تحويل القرآن الذي يوصف بأنه كتاب هداية إلى كتاب علم، عارضوا بعض النظريات العلمية مستندة إلى الفاظ الآيات، وبالتالي هم أنفسهم حولوا القرآن إلى كتاب علم. ومن البديهي أن الدفاع عن بعض النظريات العلمية التي ابطلتها العلوم الحديثة اعتماداً على القرآن قد يفتح الباب أمام بعض الشبهات حول القرآن. ولهذا السبب يمكن القول بأن يجب على المؤلفين السلفيين اصلاح وتطوير نظرية التفسير العلمي التي اقترحوها.

الكلمات الرئيسية: التفسير، السلفية، التفسير العلمي، النظرية، التأويل.

Giriş

Hidayet rehberi olarak gönderilen Kur'an, muhatabı insanı sıklıkla içinde yaşadığı evrene, evrenin farklı cüzlerine yönelmiş ve varlığı ibret nazarıyla incelemeye davet etmiştir.¹ Bu davete icabet eden Müslümanlar tarih boyunca gerek farklı yönleriyle tabiatı konu edinen Kur'an ayetlerini² gerekse tabiatı Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden kevnî ayetleri, anlamının nesnesi haline getirmiş,³ her çağın insanı kendi devrindeki anlayış ve kültür seviyesine uygun bir biçimde bu ayetleri yorumlamıştır.⁴ Bu ayetlere ilişkin anlama ve yorumlama etkinliğinin seyri; sanayi devriminin akabinde ortaya çıkan pozitif bilimsel meydan okuma,⁵ bilimsel keşiflerin hız kazanması,⁶ askeri ve siyasi yenilgilerin sebep olduğu batılılaşma rüzgarı,⁷ çeşitli mahfillerde dile getirilen İslam'ın özü itibarıyla bilime ve bilimsel gelişmeye karşı olduğu, bu sebeple de terakkiye mani olduğu fikri gibi⁸ pek çok faktörün etkisiyle de-

¹ Kur'an'ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), Yûnus 10/101; Kâf 50/6; el-A'râf 7/185; el-Gâşiye 88/17; el-Bakara 2/259.

² Celal Kırca, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2009), 197-198; Veysel Güllüce, "Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsir", *Kur'an ve Pozitif Bilim*, ed. M. Turan Çalışkan (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 115; Sıddık Baysal, "Mahiyeti, İmkân ve Sınırlılıkları Açısından Bilimsel Tefsir", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* (TADER) 3 / 2 (Ekim 2019), 226-266.

³ İbrahim Hilmi Karşlı, "Kur'an'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Diyanet İlmî Dergi Kur'an'ın Nüzûlünün 1400. Yılı Anısına Kur'an Özel Sayısı* (2012), 445.

⁴ Celal Kırca, *Kur'an ve Fen Bilimleri* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2005), 36; Abdurrahman Ateş, "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2002), 119.

⁵ Yasin Aktay, "Bilim ve Din Arasında Meşruyet Alışverişinin Hermenötik Bağlamı", *Kur'an ve Pozitif Bilim*, ed. M. Turan Çalışkan (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 27-28.

⁶ Kırca, *Kur'an'a Yönelişler*, 200; Dücan Cündioğlu, "Tefsir'de Helenizm 'Bilimsel Tefsir' Zaafları ve Eleştirisi", *Bilgi ve Hikmet* 4 (1993), 168.

⁷ Cündioğlu, "Tefsir'de Helenizm 'Bilimsel Tefsir' Zaafları ve Eleştirisi", 153.

⁸ Johannes Marinus Simon Baljon, *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, çev. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Fecr Yayınları, 1994), 151-152; Kırca, *Kur'an'a Yönelişler*, 204; Abdülmecid b. Muhammed el-Va'lân, *ed-Dilâlâtü'l-Akadiyye li'l-Âyâtü'l-Kevniyye* (Riyad: Dâru'r-Rekâiz, 1440/2019), 142.

ğişmiştir.⁹ 19. yüzyılda yaşanan çok yönlü mağlubiyet tecrübesinin tesiriyle bazı Müslüman alim ve aydınlar karşılaştıkları meydan okumaya, İslam dininin tabiatı araştırıp incelemeyi teşvik ettiğini hatta insanlığın ancak bugün ulaşabildiği bazı ilmi hakikatleri Kur'an'ın yüzyıllar öncesinden haber verdiğini ispatlama çabasıyla karşı koymuşlardır. Kur'an'ın verdiği kevnî haberlerin bilim tarafından da teyit edildiğini ispatlama çabası, sömürgeci batılı ülkeler tarafından işgal edilmiş olan Hindistan ve Mısır gibi, daha sıcak sosyokültürel temasın yaşandığı ülkelerde tebarüz etmiş ve tedricen popülerlik kazanıp yayılmıştır.¹⁰

19. yüzyılda canlanıp adeta yeni bir ekol haline gelen¹¹ bu yaklaşım, farklı gerekçelerle ve bazen isimlendirenin tutumunu da yansıtacak şekilde *ilmî tefsir*, *fennî tefsir*, *bilimsel tefsir*, *bilimselci tefsir* ve *bucailizm* şeklinde isimlendirilse de¹² *bilimsel tefsir* isimlendirmesi daha çok öne çıkmış, genel kabul görmüş ve yaygınlık kazanmıştır.¹³ İsimlendirmede görülen ayrışmaya benzer bir ayrışma tanımlamada da yaşanmış, bilimsel tefsire dair tarif edenin tutumunu yansıtan farklı tanımlar yapılmıştır.¹⁴ “Bilimsel verilerle Kur’ân ayetlerinin delâletleri arasındaki uyumu ele alan ve açıklamaya çalışan” bir tefsir tarzı şeklindeki tanım Celal Kırca’ya göre bilimsel tefsir için en uygun tanımdır.¹⁵ Kur’an ifadelerini çağdaş bilimsel bilgiler ışığında anlamının ve nüzul döneminde beşerin idrakine imkan bulunmayan incelikli bilimsel bilgiyi ihtiva etmesini Kur’an’ın Allah kelamı olduğuna delil saymanın, bu yaklaşımda gözlemlenen karakteristik özelliklerden olduğu söylenebilir.¹⁶

Bilimsel tefsirin ilk örneklerinin sahâbe döneminde ortaya çıktığı,¹⁷ tarihi kökenlerinin Emevîler dönemine¹⁸ (661-750) veya Abbâsîler devrine¹⁹ (750-1258) kadar uzandığı iddia

⁹ Süleyman Gezer, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu: Bir Zihniyet Tahlili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009), 124; Enver Arpa, “Kur'an'a İlişkin Bilimsel Açıklama Girişimlerinin Doğurduğu Sorunlar”, *Eskiye: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi* 27 (2013), 26-27.

¹⁰ Celal Kırca, “Bir Anlama Sorunu Olarak Kur'an Yorumlarında Rasyonalizasyon”, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar (Sempozyum)*, ed. Bilal Gökçür vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010), 199; Mustafa Öztürk, “Bilimselci Kur'an Yorumlarının Genel Kritiği”, *Kur'an ve Pozitif Bilim*, ed. M. Turan Çalışkan (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 219; Ahmet Akbaş, “Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/15 (Mart 2016), 85.

¹¹ Sümeyye Akpınar - Mustafa Karagöz, “et-Tefsîrü'l-Me'mûn Adlı Eseri Çerçevesinde Me'mûn Hammûş'un Bilimsel Tefsire Yaklaşımı”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2022), 405.

¹² Kırca, *Kur'ân'a Yönelişler*, 195-196; Öztürk, “Bilimselci Kur'an Yorumlarının Genel Kritiği”, 215-217.

¹³ Akpınar - Karagöz, “Me'mûn Hammûş'un Bilimsel Tefsire Yaklaşımı”, 403.

¹⁴ Farklı tanımlar hakkında bk. Muhammed Hüseyin ez-Zehbî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.), 2/349; Güllüce, “Bilimsel Tefsir”, 111; Akbaş, “Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri”, 78; Yunus Emre Gördük, “Bilimsel Tefsir ve 20. Yüzyıldaki Meşhur Temsilcileri Perspektifinden Hasan Basri Çantay'ın Açıklamalı Meâli”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Şubat 2014), 183-184; Abdullah Temizkan, “Bilimsel Tefsire Farklı Bir Yaklaşım: Zağlül Neccâr Örneği”, *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/19 (2018), 55.

¹⁵ Kırca, *Kur'ân'a Yönelişler*, 195-196.

¹⁶ Müsâid b. Süleyman, *el-İ'câzü'l-İlmî ilâ Eyne?* (Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1433), 43; Öztürk, “Bilimselci Kur'an Yorumlarının Genel Kritiği”, 215; Ömer Faruk Yavuz, “Gazali ve İlmî Tefsir”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2011), 44-45; Veysel Güllüce, “Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi”, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar (Sempozyum)*, ed. Bilal Gökçür vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010), 378-379.

¹⁷ Serkan Ünal, “Bilimsel Tefsir Ekolünde Klasik ve Modern Dönem Metot ve Argümanlarının Mukayesesi ve Yaklaşım Farklılıkları”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 21 (2023), 427.

¹⁸ Ateş, “Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu”, 118.

¹⁹ Şehmus Demir, “Bilimsel Tefsirin Tarihî Süreci ve Eleştirisi”, *Kur'an ve Pozitif Bilim*, ed. M. Turan Çalışkan (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 61, 62.

edilmiştir. Güncel çalışmalarda bilimsel tefsir yöntemini sistemleştiren İslam aliminin Gazzâlî (öl. 505/1111), yöntemi tefsire taşıyarak ilk uygulayanın ise Râzî (öl. 606/1210) olduğu söylenmiştir.²⁰ Ebü'l-Fazl el-Mürsî (öl. 655/1257) ve Süyûtî (öl. 911/1505) gibi alimlerin katkıda bulunduğu bilimsel tefsir yöneliminin Şâtîbî'nin (öl. 790/1388) dile getirdiği eleştiriler nede niyle zayıfladığı ifade edilmiştir.²¹ Bilimsel tefsir Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî'nin (öl. 1306/1889) kaleme aldığı *Keşfü'l-esrâri'n-nûrâniyyeti'l-Kur'âniyye* isimli eserden sonra revaç bulup müstakil bir ekol haline gelmiştir.²² 1980'li yıllardan sonra bilimsel tefsire gösterilen ilginin azaldığı öne sürülmüştür.²³

Bilimsel tefsirin tarihi arka planına ilişkin bir takım şüphe ve eleştiriler de dile getirilmiştir. Örneğin bilimsel tefsir yaklaşımını Gazzâlî'ye dayandırmanın, onun konu hakkındaki yaklaşımını bütüncül bir şekilde ele almamaktan kaynaklandığı,²⁴ Ebü'l-Fazl el-Mürsî'nin bilimsel tefsirin öncülerinden olduğuna ilişkin bilginin onun günümüze ulaşmış eserlerinden hareketle tespit edilemediği, bu konuda söylenenlerin Süyûtî'nin aktarımına dayandığı ifade edilmiştir.²⁵

20. yüzyılın başlarında, bilimsel tefsir hareketiyle eş zamanlı olarak siyasal ve toplumsal bir hareket haline gelen selefi düşünce²⁶ Suudi Arabistan'ın desteğiyle farklı coğrafyalara yayılmış, sömürgecilik ve batılılaşma başta olmak üzere, farklı nedenlerle köklü eğitim kurumlarının çoğunu kaybeden Sünnî camia üzerinde fikrî bakımdan etkili olmuştur. Bilimsel bilginin tefsirde kullanımına ilişkin tutumunun betimlenmesi, Müslüman dünyada önemli bir siyasî ve toplumsal figür haline gelen Selefilğin farklı yönleriyle tanınmasına ve Kur'an ta-

²⁰ Kırca, *Kur'an'a Yönelişler*, 201-203; Güllüce, "Bilimsel Tefsir", 112; Şehmus Demir, "Bilimsel Tefsir'in Tarihi Arka Planı", *Din Bilim İlişkisi: Tefsir Sempozyumu*, ed. Mehmet Dağ (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2019), 63; Akbaş, "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri", 79.

²¹ Akbaş, "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri", 81-83; Gezer, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu*, 30-33.

²² Cündioğlu, "Tefsir'de Helenizm 'Bilimsel Tefsir' Zaafları ve Eleştirisi", 165; Gezer, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu*, 34-35; Kutbettin Ekinci, "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu", *Bilimname: Düşünce Platformu* 37 (Ocak 2019), 171-172.

²³ Kırca, *Kur'an'a Yönelişler*, 208; Bilimsel tefsir akımının tarihi ve bugünü hakkında daha detaylı bilgi için bk. Ercan Şen, *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünmek* (Bursa: Emin Yayınları, 2021).

²⁴ Yavuz, "Gazali ve İlmi Tefsir", 40-53.

²⁵ Eleştiriler için bk. Öztürk, "Bilimselci Kur'an Yorumlarının Genel Kritiği", 217-218; Karşı, "Kur'an'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar", 444; Yunus Emre Gördük, "Bilimsel Tefsirle Özdeşleştirilen Bir Müfessir: Şerefüddin ibn Ebi'l-Fadl el-Mürsî (Bir Literatür İncelemesi)", *Bahkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2023), 9-51.

²⁶ Gelenek ve kültürüyle bir bütün olarak selefi dinde otorite haline getiren, dinî düşünceyi ve pratiği selefin düşünce ve pratiğine sabitleyen yaklaşımların kökeni İslam tarihinin ilk dönemlerine kadar uzansa da kendilerini selefi olarak isimlendiren toplumsal bir hareket modern zamanlara aittir. İbn Teymiyye'den sonra bazı şahıslar hakkında "selefiydi" ifadesi kullanılmış olmakla birlikte ne mezhepler tarihine ilişkin klasik kaynaklarda "Selefilik" başlığı altında bir topluluktan bahsedilmekte ne de modern dönem öncesinde kendisini "selefi" olarak tanımlayan bir topluluğa rastlanmaktadır. Modern dönemle birlikte Vehhâbi hareket merkezinde kendilerini "selefi" olarak nitelendiren, dinî-siyasî ideolojiye sahip bir topluluk ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle bu çalışmada "Selefilik" ismiyle, modern dönemde ortaya çıkmış ve kendisini selefi olarak tanımlamış bir topluluk kastedilmektedir. Geniş bilgi için bk. Sönmez Kutlu, "Gelenekçi-Zâhiri İslâm Anlayışının Zihniyet Analizi: Epistemolojik, Teolojik ve Kültürel Temelleri", *Zâhiri ve Selefi Din Yorumu*, ed. Sönmez Kutlu (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018), 64-66; Kadir Eser, *Ashâbü'l-Hadîsten Günümüze Selefi Tefsir Gelenekinin Oluşumu* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2023), 12-20.

savvurunun²⁷ bazı yönleriyle açığa çıkarılmasına katkı sağlayacaktır. Diğer yandan araştırmada elde edilen verilerin ve sonuçların bilimsel tefsirin kritiğine bir katkı sağlaması umulmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Selefliliğin bilimsel tefsire yaklaşımı ele alınıp tasvir edilmeye çalışılacaktır.

Makale sınırları gözetilerek araştırma, selefi düşüncüyü temsil edebileceği düşünülen bazı şahsiyetlerin görüşleriyle sınırlı tutulmuştur. Bu çerçevede Muhammed el-Emîn eş-Şinkitî (1907-1974), Selmân el-Avde ve Sefer el-Havâlî gibi şahsiyetler üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak Hammûd b. Abdillâh et-Tüveycirî²⁸ (1916-1992), Muhammed b. Sâlih el-Useymîn (1929-2001) ve bilimsel tefsire ilişkin değerlendirmelerini bir kitapta toplayan Müsâid b. Süleyman b. Nâsır et-Tayyâr ile konu hakkında bir tez hazırlayan Abdülmecîd b. Muhammed el-Va'lân gibi bazı selefi müelliflerin eserleri taranmış, elde edilen veriler analiz edilerek çalışmaya aktarılmıştır. Araştırmada temel olarak doküman analizi, betimleme, analiz ve mukayese yöntemleri kullanılmıştır.

Malum olduğu üzere bilimsel tefsir hususunda ülkemizde birçok çalışma yapılmıştır. Ancak Selefliliğin bilimsel tefsire yaklaşımını konu edinen çalışmalar yok denecek kadar azdır. Abdurrahim Kızılışeker tarafından kaleme alınan *el-Kenzu's-Semîn Tefsirinde İlmî İ'câza Dair İki Mesele: Dünyanın Dönmesi ve Yuvarlaklığı*²⁹ başlıklı makalede Muhammed b. Sâlih el-Useymîn'in meseleye yaklaşımı dünyanın dönmesi ve yuvarlaklığı meselesi merkezinde tasvir edilmiştir. Bu çalışma dışında müstakil olarak bu konuya ayrılmış başka bir araştırmaya rastlanılamamıştır. Bu bakımdan yapılacak çalışmanın, meseleye ilişkin genel bir tasvir sunarak bu alana giriş düzeyinde mütevazı bir katkı sağlaması beklenmektedir.

Bir düşünce ekolüne mensup olduğu düşünülen şahsiyetlerin ekolün görüşlerini ne derece yansıttığı/yansıtabileceği değerlendirmeye muhtaç bir husustur denilebilir. Selef dışında bir otorite tanıma noktasında çekimser ve dinî meselelerde taklide karşı olan seleflik gibi bir akım söz konusu olduğunda bu durumun daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Bu nedenle mümkün olduğu müddetçe çalışmanın merkezinde yer alan şahsiyetlerin görüşleri üzerinden seleflik hakkında bir genellemeye gidilmeyecek; ifade edilen görüşler, görüşü dile getiren kişi ile ilişkilendirilecektir. Diğer yandan ele alınan müelliflerin konu hakkında serdettiği bütün görüşleri bir makale sınırları içinde betimlemenin mümkün olmadığı müsellemdir. Bu nedenle çalışmada odaklanılan şahsiyetlerin genel kanaatini yansıtacak örneklerle yetinilmiştir.

²⁷ Kur'an tasavvuruyla tefsir ilişkisi hakkında bk. M. Emin Maşalı, "Bilimsel Tefsirin Tarihî Süreci ve Eleştirisi" Başlıklı Tebliğin Müzakeresi", *Kur'an ve Pozitif Bilim*, ed. M. Turan Çalışkan (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 88.

²⁸ 1916 yılında Riyad'da dünyaya gelmiştir. Çocukluk yıllarından itibaren farklı hocalardan tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tarih ve edebiyat dersleri almıştır. Bir süre kadılık görevinde bulunan Tüveycirî bu görevinden ayrıldıktan sonra resmi bir görev kabul etmemiş, kendini eğitime ve telife adanmıştır. 1992 yılında Riyad'da vefat eden Tüveycirî'nin önde gelen selefi şahsiyetler üzerinde önemli bir etkisi olduğu ifade edilmektedir. bk. Ahmet Özel, "Tüveycirî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/618.

²⁹ Abdurrahim Kızılışeker, "el-Kenzu's-Semîn Tefsirinde İlmî İ'câza Dair İki Mesele: Dünyanın Dönmesi ve Yuvarlaklığı", *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/22 (2018), 1473-1491.

Selefi şahsiyetlerin bilimsel tefsir hakkındaki kanaatlerini belirlemede, meselenin üzerine inşa edildiği teorik zemin hakkında onların dile getirdiği görüşleri incelemek kanaatimize göre doğru bir başlangıç olacaktır.

1. Selefi Müelliflere Göre Bilimsel Tefsirin Teorik Zemini

Bilimsel tefsir tamlamasında da geçen tefsir teriminden maksat Müsâid b. Süleyman'a göre Kur'an kelimelerinin manalarını beyan etmektir. Mananın açıklanmasına katkısı olan her şey tefsir ilmi kapsamında değerlendirilir.³⁰ Va'lân ise bilimsel tefsiri, tecrübî ilimlerden sıhhati tespit edilen nazariyeler ışığında Kur'an ayetlerinin ayrıntılarını keşfetmek şeklinde tanımlamaktadır.³¹ Bu tanımlar birlikte düşünüldüğünde bilimsel verilerden faydalanarak elde edilen yorumun tefsir kapsamında değerlendirilebileceği söylenebilir. Diğer yandan bilimsel tefsirle ilişkili bir başka husus ilmî i'câzdır. Va'lân'a göre ilmî i'câz, Hz. Peygamber zamanında beşerin elinde bulunan araç gereçlerle idraki mümkün olmayan, ancak bugünkü modern tecrübî bilimlerin keşfettiği bilimsel bilgilerin, Kur'an'da ve sünnette haber verilen hakikatleri kesinlik ve yakîn ifade eden delillerle tekit etmesidir. Ona göre ilmî i'câz ile ilmî tefsir farklı şeylerdir. İlmi tefsir ayetlerin manalarının ve ayrıntılarının keşfidir. İlmi i'câz ise Kur'an'ın yahut sünneti nebevînin son ilmi gelişmelerin tespit ettiği ilmi bir hakikati haber vermesidir. Bu ilmi bilgiye nüzul dönemi insanının beşerî imkanlarla ulaşması imkân dahilinde değildir.³² Va'lân'ın farklı olduğunu söylediği ilmî tefsir ve ilmî i'câz, kendilerinin varlık sebebi olan bilimsel verilerden faydalanma zemininde buluşmaktadır.

Müsâid b. Süleyman'a göre bilimsel tefsiri savunanların ilmî i'câz dedikleri meseleler incelendiğinde bu hususların önceki ulema tarafından gaybî i'câz olarak isimlendirildiği görülecektir. Çünkü ilmî i'câzın dayandığı temel husus, haber verildikten sonra bir müddet insanlara gizli kalmış bir meseleye dair ayrıntıların muasır insanlarca keşfedilip açığa çıkarılmasıdır.³³ Buna dayanarak Müsâid, bilimsel tefsire ilmî i'câz denilmesine karşı çıkmıştır. Çünkü bir ayetin bilimsel verilerle tefsirini ilmî i'câz olarak isimlendirmek mucize kavramının anlamında bir daralmayı beraberinde getirmekte, gaybî i'câzı ilmî i'câza hasretmektedir. Onun değerlendirmelerine göre gaybî i'câz sadece kevnî olgulara özgü olmadığı gibi sadece Kur'an'a özgü de değildir. Önceki ilahî kitaplarda da bu i'câz türü bulunmaktadır. Hatta Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın (öl. 8/630 [?]) şiirlerinde bile kevnî olgulardan bahsedilmiştir. Şu halde onun şiirleri için ilmi i'câz iddiası mı dile getirilecektir? Diğer yandan ona göre ilmî i'câzda Kur'an'ın meydan okuma özelliği kaybolmaktadır. Çünkü i'câzın anlamında bulunan meydan okuma ve aciz bırakma vasfı ilmî i'câzda ortadan kalkmaktadır. İlmi i'câz ne ilk muhataplar için ne de son muhataplar için bir meydan okuma niteliği taşımamaktadır.³⁴ Bu hususları göz önünde bulundurarak o, Kur'an'ın i'câzının, hakikati şimdiye dek gizli kalmış bi-

³⁰ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 112.

³¹ Va'lân, *ed-Dilâlâtü'l-Akadiyye li'l-Âyâti'l-Kevniyye*, 140.

³² Va'lân, *ed-Dilâlâtü'l-Akadiyye li'l-Âyâti'l-Kevniyye*, 141.

³³ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 19-20, 44.

³⁴ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 44-45.

limsel gerçeklere veya nazmın dışındaki herhangi bir şeye değil, nazma raci olduğunu ileri sürmüştür.³⁵

Müsâid b. Süleyman'ın ilmî i'câz hakkında dile getirdiği eleştirilere karşın Useymîn, bugünün insanının belâgat ve fesâhat inceliklerini kavrayacak dil zevkinden yoksun olmasını göz önünde bulundurarak ilmî i'cazı yani bu asrın insanların tasdik etmesi için Kur'an'da ilmi işaretler bulunmasını uzak bir ihtimal olarak görmez. Ona göre Kur'an her asırda, o asırda mu'ciz olmaya münasip bir yönüyle mu'cizdir. Çünkü Kur'an kıyamet gününe kadar gelecek bütün insanlara gönderilmiş bir kitaptır.³⁶

Bilimsel tefsirin dayanağı olan temel ilke, vahyin kaynağının alemleri yaratan ve onun bütün inceliklerini eksiksiz bilen Allah Teâla olmasıdır. Bu açıdan Kur'an'da hakikate muğayir bir bilginin veya haberin bulunması, dolayısıyla bilim ile Kur'an arasında bir çelişkinin veya çatışmanın vaki olması söz konusu olamaz.³⁷ Bu temel kabulün selefi müelliflerce de benimsendiği görülmektedir. Onlara göre yaratan olması hasebiyle Allah, yarattığı varlığı başkasından daha iyi bilir. Bu sebeple, kulların hidayeti için gönderilmiş olan Allah kelamında vuku bulmamış bir hadisenin yahut vakıanın hilafına bir haberin bulunması mümkün değildir.³⁸ Allah'ın tekellüm ettiği Kur'anî hakikatler, Allah'ın yarattığı kevnî hakikatlere muvafıktır. Çünkü kevnî hakikatler hakkında haber veren onu yaratandır. Dolayısıyla iki hakikatin birbirinden farklı olması veya birbiriyle çelişik olması imkansızdır. Eğer bir çelişki zannı vaki olursa bu ya Kur'an hakkındaki bilgimizin eksikliğinden ve kusurundan yahut tecrübî bilgilerimizdeki kusurdan kaynaklanır. Ortaya çıkan çelişki aslında bu ikisinin ilminde vakidir. Bu durum Allah kelamı olan Kur'an'a bir zarar vermez.³⁹ Astronomi bilimi hakkında farklı görüşleri savunan taraflar bile Allah'ın Kur'an'da hakka ve hakikate aykırı yalan bir haber vermeceği ilkesinde uzlaşmaktadır.⁴⁰

Müsâid'e göre Kur'an'da haber verilen veya işaret edilen kevnî hakikatlerin ayrıntıları Kur'an'ın ilk muhatapları tarafından bilinmemekteydi. Kevnî haberlerin ayrıntıları tecrübî bilimlerin gelişmesine kadar açığa çıkmamıştır. Bu tecrübî bilimler batılılar elinde gelişmiştir.⁴¹ Şu hâlde önümüze gelen bilimsel bilgiye karşı tutumumuz ne olmalıdır? Şinkîti'ye göre modern bilimsel nazariyeler iki kısımda değerlendirilir: Birinci kısımda yer alan nazariyeler Kur'an'ın sarîh naslarıyla çelişmektedir ki bunlar tartışmasız reddedilir. İkinci kısımdaki nazariyeler ise Kur'an naslarıyla çelişmemektedir veya Kur'an'da nazariyenin ilişkili olduğu konu hakkında bir nas bulunmamaktadır. Dolayısıyla bilimsel kuramın Kur'an'la çelişip çelişmediği tespit edilemez. Ona göre bu bilimsel nazariyeler karşısında en evla tutum hakikatin araştırılması ve doğrunun tespit edilmesidir. Bu hususta Hz. Süleyman, Belkıs ve Hüdhüd kıssası esas alınır. Zira Hz. Süleyman Belkıs ve kavmi hakkında bir bilgisi olmadığı için Hüdhüd'ün

³⁵ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 48.

³⁶ Muhammed b. Sâlih el-Useymîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü'r-Rûm* (Kasım: Müessesetü's-Şeyh Muhammed b. Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436), 302-303.

³⁷ Demir, "Bilimsel Tefsîr'in Tarihî Arka Planı", 61.

³⁸ Muhammed b. Sâlih el-Useymîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Fâtır* (Kasım: Müessesetü's-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436), 116.

³⁹ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 20, 98; Va'lân, *ed-Dilâlâtü'l-Akadiyye li'l-Âyâtü'l-Kevniyye*, 150.

⁴⁰ Hammûd b. Abdillâh et-Tüveycirî, *es-Savâ'iku's-şedîde 'alâ etbâ'i'l-hey'eti'l-cedîde* (Riyad: y.y., 1388), 61.

⁴¹ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 20, 57.

getirdiği haberi ne tasdik etti ne de yalanladı. Haberin aslını araştırmaya ve doğru olanı tespit etmeye koyuldu. Şinkîti'ye göre örnek alınacak olan bu tutumla amaçlanan şey, açık nas bulunmayan bir mesele hakkında öne sürülen ve kesin olmayan bir nazariyeyle Kur'an'ı tartışmalı bir duruma düşürmemektir.⁴²

Useymîn de Şinkîti'nin yaklaşımına benzer bir yaklaşımı benimsemiştir. Ona göre bilimsel bilgi karşısındaki tutumumuz İsrâiliyat karşısındaki tutumumuz gibi olmalıdır. Kur'an'ın onayladığı nazariyeler haklıdır, onlar kabul edilmelidir. Kur'an'a aykırı olanlar batıldır, onlar reddedilmelidir. Kur'an'ın onaylayıp onaylamadığı hususunda bir belirsizlik varsa orada da tevakkuf edilmelidir. Yani ne kabul edilmeli ne de reddedilmelidir. Bu konuda ölçüt Kur'an'dır. Bilimsel bilgi Kur'an'a arz edilir ve fakat Kur'an bilimsel bilgiye arz edilmez. Bilimin Kur'an'ın doğruluğunu tespit etmesi değil, Kur'an'ın bilimsel faraziyelerin doğruluğunu tespit etmesi ilkesi benimsenir. Ölçüt Kur'an'dır. Diğer yandan Kur'an'a muvafakat edip etmediği tespit edilemediğinde bilimsel bilgiyi kabul etmek veya reddetmek gibi bir yükümlülük de yoktur. Tevakkuf edilir. Müslümana düşen sorumluluk Kur'an ve sünnetin zahirine sarılmaktır. Özellikle duyular yoluyla idrak edilemeyen gaybi hususlarda bu tutum sergilenmelidir. Duyular yoluyla elde edilmiş bir bilgi vasıtasıyla Kur'an'ın zahirinin kastedilmediği kesin bir şekilde tespit edilirse bu durumda Kur'an'ın zahirini tevil etmek gerekir. Çünkü Kur'an'ın vakıyyla çelişmesi imkansızdır. Çelişkinin olabileceğine aklen cevaz vermek Kur'an'da yalan ifadelerin bulunması ihtimalini ortaya çıkarır. Zira yalan vakıyanın hilafıdır.⁴³

Bilimsel bilgi ile Kur'an'ı tefsir etmek mümkün müdür? Allah'ın ilk muhataplara bildikleriyle şeylerle hitap etmesini ve ayrıntıları bin küsur yıl sonra ortaya çıkacak hakikatlerle onları uyarmasını makul bulmayan Tüveyciri'nin⁴⁴ aksine Şinkîti'ye göre her geçen gün Kur'an'ın garaip ve acayip yönleri ortaya çıkmakta, her geçen gün daha önce anlaşılmayan yeni manalar aşikâr olmaktadır.⁴⁵ Bununla birlikte delaleti kesin olmayan bir nazariyeyi Kur'an'a dayandırmak da doğru değildir. Naslar modern nazariyelerden bir nazariye hakkında açık/sarih değilse onu ret veya ispata girişerek kendimizi zora sokmamıza gerek yoktur. İlmi, ona özgü yol ve yöntemle talep etmek gerekir. Astronomi ilminin yolu nazar ve istidlaldir. Tıp ilminin yolu deney ve istikrâdır. Bu sayede Kur'an ispatı veya nehyi, değişmesi veya dönüşmesi mümkün olan nazariyelerden ve bunlara bağlı tartışmalardan korunmuş olur.⁴⁶ Kur'an'ı batılıların görüşlerine uyumlu hale getirmek için delalet etmediği manalarla tefsir ederek Allah'ın kitabıyla oynamanın ne bu dünya ne de ahiret için temin edeceği bir maslahat yoktur. Bu durumda Müslümanlar delaleti dışında birtakım manalarla Kur'an'ı tefsir etmekten menedilmeli, aynı zamanda dünyevi ilimlerden faydalı olanları öğrenmeleri için teşvik edil-

⁴² Muhammed Emîn Şinkîti, *Tetimmetü edvâ'ü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, nşr. Atıyye Nuhammed Sâlim (Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1400/1980), 8/390-391.

⁴³ Muhammed b. Sâlih el-Useymîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Lokmân* (Kasım: Müessesetü's-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436), 64-65; a.mlf. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü'l-Mâide* (Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1435), 235.

⁴⁴ Hammûd b. Abdillâh et-Tüveyciri, *İzâhu'l-mahacce fi'r-red 'alâ sâhibi Tanca* (Riyad: Müessesetü'n-Nûr li't-Tibâa ve't-Teclid, 1385), 9-10.

⁴⁵ Muhammed Emîn Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, nşr. Bekr b. Abdullah Ebu Zeyd (Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1426), 3/148-149.

⁴⁶ Şinkîti, *Tetimmetü edvâ'ü'l-beyân*, 9/40-41.

melidir.⁴⁷ Useymîn'e göre ise Kur'an'da işaret edilen ancak seleften bir tefsirin nakledilmediği, sonradan ortaya çıkmış meseleler vaktin gereğince tefsir edilir. Çünkü uzay veya yerle ilgili bazı kevnî hususlar vardır ki selef bu konularda konuşmamıştır. Bu konularla ilişkili ayetlerin, açıkça delâlet ettikleri bilimsel bilgilerle tefsir edilmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Kur'an tefsirinde tıbbın ve astronominin sağladığı bilimsel bilgilerle istiḥadda bulunulabilir. Ancak zorlama yorumlarla ve Kur'an'ın, delâlet etmediği bilimsel bilgiyle tefsir edilmesi caiz değildir.⁴⁸ İlmî i'câzın ispatında aşırıya kaçmamak gerekir. Çünkü bu mesele Kur'an'ın bazı nazariyelerle tefsirine mebnidir. Bilim alanında birbirinden farklı birçok nazariye bulunmaktadır. Kur'an'ın daha sonra yanlışlığı ortaya çıkacak bir nazariye ile tefsir edilmesi, tehlikeli bir hadisedir.⁴⁹

Deneysel bilimlerin insana tevdi edildiğini ifade eden Müsâid, Kur'an'ın bilimsel açıklamalar yapmak üzere indirilmediğini düşünmektedir. Ona göre Kur'an'ın asıl meselesi kulun rabbiyle ve diğer insanlarla ilişkileridir. Allah insanı bu meseleleri anlamakla mükellef tutmuştur. Deneysel ilimlerin de içinde yer aldığı dünyevi ilimler insanların yapabilirliğine bırakılmıştır. Şayet Kur'an'da bunlara değinilmişse bir inanç ilkesiyle ya da hukuki bir hükümle bağlantılı olarak değinilmiştir. Dolayısıyla Kur'an, kevnî varlıklara taalluk eden bir konuya değinmekle sırf ilmi bir hakikati ortaya koymayı amaçlamaz. Aksine Allah'ın birliğine, ibadete layık oluşuna ya da hukuki bir hükme veya ahiret gününün ispatına bir delil olması için temas eder.⁵⁰ Müsâid b. Süleyman'a göre bilimsel bir bilgiyle bir ayetin örtüştüğü iddiası zannî bir iddiadır ve bu örtüşme sadece tecrübî ilimlerin bilgisine sahip bir kısım insanın bakış açısıyla görünmektedir. Dolayısıyla bu nokta ictihad ve tartışma mahallidir. Bilimsel bilgi hakikat olabilir. Kur'an ayetinin de hakikati ihtiva ettiği hususu tartışmasızdır. Ancak bir ayetle bilimsel bir bilgi arasında kurulan ilişki ihtilafli bir husustur ve iki bilgi arasındaki uygunluk iddiası zannîdir. Durum böyle olmakla birlikte ilmi i'câz iddiasında olanlar ulaştıkları sonuçları tek hakikat buymuş gibi sunmaktadır.⁵¹

İlmi i'câz ve ilmi tefsir arasında ciddi bir fark olmadığını düşünen Müsâid b. Süleyman bu tefsir tarzına birtakım eleştiriler yöneltmektedir. Ona göre bilimsel tefsire yönelenler önce muayyen bir bilgiyi veya ilkeyi benimsemekte, sonra bu ilkeyi veya bilgiyi Kur'an'a teyit ettirmeye çalışmaktadır. Bu tefsir tarzında hareket noktası Kur'an ayetleri değildir.⁵² Çünkü kevnî hakikatlerin ayrıntıları tecrübî bilimlerin gelişmesine kadar ortaya çıkmamıştır. Tecrübî bilimler batılıların elinde gelişmiş, onlar bilimsel bir keşif yapar yapmaz ilmi tefsir ile uğraşanlar hemen bunun Kur'an'da da bulunduğunu ispata girişmişlerdir. Bilimsel ön kabulün et-

⁴⁷ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 3/158-159.

⁴⁸ Muhammed b. Sâlih el-Useymîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerim Sûretü'z-Zuhruf* (el-Kasîm: Müessesetü's-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436), 17, 21; a.mlf. *Fethu zi'l-celâli ve'l-ikrâm bi-şerhi Bulûgi'l-merâm*, nşr. Subhî b. Muhammed Ramazan, Ümmü İsrâ binti 'Urfe Beyyûmî (Kahire: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1427/2006), 1/108.

⁴⁹ Muhammed b. Sâlih el-Useymîn, *Mecmû'u fetâvâ ve resâili fazileti's-şeyh Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn*, nşr. Fehd b. Nâsır b. İbrâhim es-Süleyman (Riyad&Uneyze: Dâru'l-Vatan&Dâru's-Serâyâ, 1413-1431/2010), 26/27-28; a.mlf. *Şerhu Mukaddimeti't-Tefsîr*, nşr. Abdullah b. Muhammed et-Teyyâr (Riyad: Dâru'l-Vatan, ts.), 142.

⁵⁰ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 34.

⁵¹ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 187, 189.

⁵² Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 73-74.

kisiyle Kur'an ayetleri bilimsel farazyeye delalet etmesi için tahrif edilmektedir.⁵³ Bilimsel tefsir taraftarları Kur'an'dan yahut sünnetten hareketle ulaşılmış bir bilimsel keşiften bahsedememektedir. Bilimsel hakikatlerin önceden haber verildiği iddiası doğru olsaydı öncelikle Müslümanların bu haberlerin altında yatan hakikatleri keşfetmesi sonra da bunları diğer milletlere duyurması gerekirdi. Oysa böyle bir durumdan bahsetmek mümkün değildir.⁵⁴ Diğer yandan bilimsel tefsiri savunan birçok müellifin şer'î ilimlere dair yeterli bilgisi ve eğitimi yoktur. Dini eğitim almış müfessirlerin de tecrübî ilimler sahasında uzmanlığı bulunmamaktadır. Dolayısıyla ulema tecrübî ilimlerin ulaştığı sonuçları doğrulayacak veya yanlışlayacak birikimden yoksundur. Bu hususta yetkin olanlar tecrübî bilimlerle uğraşan uzmanlardır. Müfessirin onların ulaştığı sonuçları kullanması onlara olan güveni sebebiyledir. Bu noktada müfessirin görevi deneysel bilginin ulaştığı sonuçla herhangi bir ayetin dilsel delalet ve siyak açısından uyuyup uyuyamadığını kontrol etmektir. Bu noktada yetkin olan müfessirdir.⁵⁵

Bilindiği üzere bilimsel tefsiri savunanlar Kur'an tefsirinde başvurulacak bilimsel bilginin faraziye olmaktan çıkmış kesinlik kazanmış bir bilgi olması gerektiğini söylemektedir. Müsâid b. Süleyman bilimsel tefsiri savunanların belirlediği bu ilkeyi de sorgulamaktadır. Ona göre bilimsel faraziye ve teorilerle hakikatleri birbirinden ayırt edecek veya teori ve farazilerin dönüşü olmayacak şekilde kesinlik kazanıp kazanmadığına karar verecek bir merci yahut faraziyelerin kesinleşip kesinleşmediğini ölçebileceğimiz bir kriter seti yoktur. Tarihi tecrübe, bir dönem kesinliğinden şüphe edilmeyen bilimsel bilgilerin değişimine şahittir. Örneğin dördüncü asırda Müslümanlar hakikat kabul edilen bazı nazariyelerle Kur'an'ı tefsir etmişti. Bu nazariyelerin hakikat kabul edildiği dönemde "Bunlar hakikat değildir, nazariyedir." demek mümkün değildi.⁵⁶

Dile getirdiği itirazlar ve şüphelerle bilimsel tefsir kapısını tamamen kapatmak niyetinde olmadığını, aksine maksadının bu yaklaşımın doğru bir mecrada seyretmesini sağlamak olduğunu belirten Müsâid b. Süleyman⁵⁷ bilimsel tefsirin veya ilmî i'câzın kabul edilebilmesi için birtakım şartlar öne sürmüştür. Bu şartlar maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

1- Ayetin tefsir edildiği nazariye sahih olmalıdır. Batıl bir nazariye ile Kur'an'ın yorumlanması caiz değildir. Nazariyenin sıhhatini tespit etmek için öncelikle bilimsel bilginin doğru olup olmadığı birkaç adımda kontrol edilmelidir. İlk adımda müfessir, bilim adamının verdiği bilgiye güvenmek durumundadır. Çünkü müfessir onun verdiği bilgiyi doğrulayacak veya yanlışlayacak birikimden de araç gereçten de yoksundur. İkinci adımda Kur'an ifadesinin dilsel delaleti doğru tespit edilmeli ve bu delalet ile bilimsel bilgi arasında bir mutabakat olup olmadığına bakılmalıdır. Üçüncü adımda ise bilimsel bilginin şeriata aykırı olup olmadığı kontrol edilmelidir.

2- Yapılan yorum selefin tefsiriyle çelişmemeli onu teyit etmelidir. Burada, selefin dile getirdiği bütün tefsirlerin reddedilmesi veya yapılan yorumun selefin ittifak ettiği hususlarla çelişmesi kastedilmektedir. Selefin ismeti geneline aittir. Fertler yanlış bir görüş dile getir-

⁵³ Müsâid b. Süleyman, *I'câzü'l-İlmî*, 20.

⁵⁴ Müsâid b. Süleyman, *I'câzü'l-İlmî*, 163.

⁵⁵ Müsâid b. Süleyman, *I'câzü'l-İlmî*, 24.

⁵⁶ Müsâid b. Süleyman, *I'câzü'l-İlmî*, 23, 63, 92-93.

⁵⁷ Müsâid b. Süleyman, *I'câzü'l-İlmî*, 25, 155.

miş olabilir. Nitekim seleften bazıları diğerlerinin görüşlerini hatalı bulmuştur. Ancak genelin dile getirdiği bir görüş ismet vasfına sahiptir. Diğer yandan onların tefsirinin toptan reddedilmesi nüzulünden bu yana Kur'an'da Müslümanların hepsinin bilmediği sahih bir mananın bulunduğu iddiası taşır. Doğru tutum, onların görüşlerini kabul etmek ve siyakın da imkân verdiği ölçüde yeni ortaya çıkmış muhtemel manayı onların görüşlerine ilave bir yorum olarak zikretmektir. Seleftin dile getirdiği tefsirin esas olması gerektiği hususunda diğer selefi müellifler de Müsâid'le hemfikirdir. Onlara göre Kur'an'ı en doğru şekilde ve bütün hakikatıyla anlayan seleftir. Bu sebeple onların görüşlerine aykırılığı açık olan bir yorumun reddedilmesi elzemdir.⁵⁸

3- Bilimsel keşifle ayetin sahih delaleti arasındaki bağ güçlü olmalıdır. Delalet bağının sorunlu veya gevşek olması bu hususa dair tefsiri makbul olmaktan çıkarır.

4- Deneysel verileri kullanan kişi ayetin tek ve hakiki manasının bu verilerle ulaşılan mana olduğunu, bu mananın dışındaki diğer manaların batıl olduğunu iddia etmemelidir.⁵⁹

Selefi müelliflerin bilimsel tefsirin teorik arka planı hakkındaki görüşlerini bu şekilde özetlemek mümkündür. Şimdi de onların bilimsel bilgiye tefsirde yer verip vermedikleri incelenecektir.

2. Selefi Tefsirde Bilimsel Bilginin Yeri

Kur'an'ın ilk muhataplarının bilimsel bilgi düzeyi İslam tarihi üzerine yüzeysel okumalar yapmış hemen herkesin malumudur. Kur'an'da ilk muhatapların önüne konulan misaller, aktüel ilmi düzey gözetilerek umumun tanıklık edebileceği, çıplak gözleme dayalı kevnî hadiselerden seçilmiştir.⁶⁰ Reddiye kültürünün yaygın olduğu selefi çevrelerde de bilimsel yorumların ağırlık noktasını astronomiye ilişkin meseleler oluşturmuştur. Dolayısıyla onların astronomi dışındaki meselelere ilişkin bilimsel yorumları oldukça nadirdir. Bu bölümde selefi müelliflerin ulaşabildiğimiz bilimsel yorumları üç alt başlık altında tasvir edilecektir.

2.1. Bilimsel Bilgiyle Tefsir

Süyûtî'nin *el-İklîl fi'stinbâti't-Tenzil* isimli eserinden Ebü'l-Fazl El-Mürsî'nin Kur'an'ın içerdiği ilimlere dair görüşlerini⁶¹ uzun bir alıntıyla aktaran ve Kur'an'ın bu ilimleri izah için gönderilmediğini vurgulamakla birlikte bu bahiste söylenenleri onaylayan⁶² Şinkîti tefsirinde bilimsel yorumlara nadiren başvurmuştur. Örneğin En'âm suresi 145. ayetin tefsirinde meytenin (میتة) ve domuz etinin haramlığına dair "şöyle de denmektedir" diyerek haramlığın sebebini izah sadedinde bazı bilgiler aktarmaktadır. Buna göre kanın akması yenecek

⁵⁸ Tüveycirî, *Îzâhu'l-mahacce*, 11; Muhammed b. Sâlih el-Useymin, *Likââtü'l-bâbi'l-meftûh* (Kasım: Müessestü's-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymin el-Hayriyye, 1437), 2/60-61; a.mlf. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm el-Fâtîha ve'l-Bakara* (Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1423), 1/32; Va'lân, *ed-Dilâlâtü'l-Akadiyye li'l-Âyâtü'l-Kevniyye*, 153.

⁵⁹ Müsâid b. Süleyman, *I'câzü'l-İlmî*, 26-34, 58, 69, 89-92, 102-103, 116, 140, 171; Benzer şartlar Va'lân tarafından da öne sürülmüştür. bk. *ed-Dilâlâtü'l-Akadiyye li'l-Âyâtü'l-Kevniyye*, 149, 164.

⁶⁰ Enbiya Yıldırım, "Hz. Muhammed ve Pozitif Bilimler", *İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet*, ed. Bünyamin Erul (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 505; Öztürk, "Bilimselci Kur'an Yorumlarının Genel Kritiği", 223.

⁶¹ Celâlüddin es-Süyûtî, *el-İklîl fi'stinbâti't-Tenzil*, thk. Seyfüddin Abdülkâdir el-Kâtib (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1401/1981), 13-16.

⁶² Şinkîti, *Edevâ'ü'l-beyân*, 3/404-414.

olan hayvanın etinin temizlenmesi anlamına gelir. Çünkü kan vücutta kaldığında bozulur ve bozulan bu kan ete karışır. Nitekim meytenin damarı yarılrsa bir damla kan akmaz. Vücutta kalan bu kan bazı hastalıklara sebep olur. Ancak zorda kalan kişinin bu etten açlığını bastırarak kadar yemesinde bir sakınca yoktur. Çünkü açlığının şiddeti ona, meytenin zararlarından koruyacak bir direnç bahşeder ki bu direnç onun dışındaki kişilerde yoktur. Yine domuz etinin yenmesi de ondaki bir zarardan dolayı haram kılınmıştır ki bu zarar erkeklerden kıskançlık duygusunun silinmesidir. Günümüzde olduğu gibi domuz eti yiyen adamlar eşlerini kıskanmaz ve onların erkekler içinde gezinmesinden rahatsız olmaz.⁶³

Şinkîti Nahl suresi 8. ayette, gelecekte nüzul dönemindeki muhatapların bilmediği birtakım ulaşım vasıtalarının yaratılacağı haberinin verildiğini ileri sürmektedir. Yaratılacak vasıtalar ism-i mevsulle ifade edilerek müphem bırakılmış ve bu vasıtalara hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Fakat bineklere dair nimetlere değinilen bir bağlamda ism-i mevsulün zikredilmesindeki karine, gelecekte yaratılacak nimetlerin binek türü olacağına delalet etmektedir. Ayette müphem bırakılan bu bineklere; uçak, tren ve araba gibi Allah'ın kullarını ayetin nüzulü vaktinde bilinmeyen birtakım bineklerle nimetlendirmesi sayesinde şahit olunmuştur. Şinkîti'ye göre sahih bir hadiste buna işaret edilmesi de bu yorumu desteklemektedir. Müslim'in Ebu Hureyre'den naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki Meryem oğlu adil bir hakem olarak inecek, haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, dişi develer terkedilecek ve onlara rağbet edilmeyecek; kin, nefret ve haset ortadan kalkacak, insanlar kendilerine mal verilmek üzere davet edilecek ancak kimse onu kabul etmeyecektir." Ayet hakkında yapılan yorumu hadisteki "dişi develer terkedilecek, onlara rağbet edilmeyecek" ifadesi desteklemektedir. Bugün bu olay vaki olmuş, binme ihtiyacı ortadan kalktığı için dişi develer terkedilmiştir. Hz. Peygamber'in gelecekte vaki olacak bir hale ilişkin verdiği bu haber onun büyük mucizelerindendir ve nübüvvetine delalet etmektedir.⁶⁴

Useymîn, İbn Teymiyye'nin *el-Akîdetü'l-Vâsıtyye* isimli eserine yazmış olduğu şerhte En'âm suresi 125. ayetin izahı sadedinde gelenekte var olan yorumları aktarmıştır. Buna göre ayette kastedilen mana; kendisine İslam arz edilen kişi, sanki gök yüzüne çıkmakla mükellef tutuluyormuş gibi bir darlık hisseder şeklindedir. Bu meşakkatî ima etmek için ayette geçen tırmanma kelimesi şeddeli bir formda gelmiştir. Sanki muhatap şiddetli bir meşakkat olan göğe tırmanmakla mükellef tutulmuştur. Şüphesiz bununla mükellef tutulmak yorucu ve bıktırıcıdır. Bu adamdan yüksek ve tırmanması zor bir dağa tırmanması istendiği farz edilse bu dağa tırmanmaya kalktığında zor bir işe girişmiş olacaktır. Nefsi daralacak ve bu işten dolayı bir sıkıntı hissedecektir. Useymîn gelenekten istifade ile dile getirdiği bu yorumun ardından "Müteahhirînin günümüzde ulaştığı bilgiye göre onlar şöyle demektedir" diyerek modern dönemde dile getirilen açıklamayı aktarmaktadır. Buna göre gökyüzüne yükseldikçe ve yükseklik arttıkça kişinin üzerindeki basınç da artmaktadır. Bu durum kişiyi zora sokmakta ve daraltmaktadır. Useymîn'e göre ister ilk mana isterse ikinci mana esas alınsın İslam'ın arz edildiği bu kişi sanki göğe yükseliyormuş gibi nefsinde bir darlık ve sıkıntı hissetmektedir.⁶⁵ Mü-

⁶³ Muhammed Emîn Şinkîti, *el-'Azbu'l-münîr min mecâlisi's-Şinkîti fi't-tefsîr*, thk. Hâlid b. Osmân es-Sebt (Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1426), 2/378-379.

⁶⁴ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 3/265-266.

⁶⁵ Muhammed b. Sâlih el-Useymîn, *Şerhu'l-'Akîdeti'l-Vâsıtyye*, nşr. Sa'd b. Fevâz Sumeyl (Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzi, 1421), 2/1/220.

tekaddim müfessirler havada yükseldikçe kişinin üzerindeki basıncın artacağını bilmiyorlardı. Müteahhirîn ise bu bilgiye sahiptir. Allah ise hem ilk yorumu hem de ikinci yorumu bilmektedir. Ayet her iki yoruma da müsaittir.⁶⁶

Uzmanı olmadığını öne sürerek kevnî ayetlerle ilgili gerekli açıklamaları zaman zaman için uzmanı bilim adamlarına havale eden⁶⁷ Useymîn Bakara suresi 164. ayetin tefsirinde insanlar veya eşyalarla yüklü gemilerin suyun yüzeyinde ters dönmeden ve çoğunlukla herhangi bir rahatsızlığa maruz kalmadan yüzmesini Allah'ın ayetlerinden bir ayet olarak nitelendirmektedir. Ardından gemilerin suyun yüzeyinde yüzüp gitmesinden daha büyük bir ayetin bu aşırda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ona göre gemilerin su yüzeyinde akıp gitmesinden daha büyük ve Allah'ın kudretine delalet bakımından daha güçlü olan bu ayet uçakların havada uçmasıdır. Nitekim Allah Teâlâ bu hususu kuşların uçmasına işaretle Nahl suresi 79. ayette haber vermiştir. Bu ayete göre kuşları Allah dışında başka biri havada tutmamaktadır. Kaldı ki bu kuşlar sadece kendilerini taşımaktadır. Oysa uçaklar onlardan kat be kat büyüktür ve birçok canlıyı üzerinde taşımaktadır. Öyleyse bu husus Allah'ın daha büyük ayetlerinden-
dir.⁶⁸

Useymîn Fâtır suresi 11. ayette geçen meni lafzının tefsirinde modern tıp biliminin verilerine başvurmuştur. Onun ifade ettiğine göre meni milyonlarca sperm içermektedir. Useymîn bu konuyu tıpla meşgul olan alimlerin kendisinden daha iyi bileceğini söylemektedir. Doktorların dediğine göre bu spermelerden çoğunlukla biri döllemeye uygundur. Bazen bu sayı dörde kadar çıkmaktadır.⁶⁹

Kıyâmet suresi 4. ayette geçen parmak uçlarının tesviyesi meselesine değinen Müsâid b. Süleyman ayetteki ifade hakkında seleften iki görüş aktarıldığını söylemektedir. Birinci görüşe göre mana; Allah, deve ayağı gibi eldeki parmakların hepsini aynı seviyede bir bütün olarak yaratmaya güç yetirebilir şeklindedir. İkinci görüşe göre ise ceset çürüdükten sonra eskiden olduğu hal üzere tekrar parmakların yaratılması kastedilmiştir. Ayetteki ifade hakkında selefin tefsiri esastır. Bu hususta tecrübî ilimlerin verisi ancak onların tefsirine destek mahiyetinde kullanılabilir. Nitekim parmak uçları hususunda seleften gelen iki rivayetten birini, modern ilimlerin ulaştığı veriler desteklemekte ve bu iki bilgi türü arasında bir tezat bulunmamaktadır. Dolayısıyla modern bilimin parmak izi hakkında söyledikleriyle ayetin açıklanması, kabul edilebilir bir tefsir olur.⁷⁰

2.2. Bilimsel Yorumlara Yöneltilen Eleştiriler

Hicr suresi 16 ilâ 18. ayetlerin tefsirinde semaya ilişkin konuları ele alan Şinkî, Şûrâ suresi 29. ayette geçen devâb (دَابَّةٌ دَوَابٌّ) kelimesine verdiği mana her ne kadar net olmasa da yerde olduğu gibi göklerde de devâbbın yani hareket eden canlıların bulunabileceğini mümkün görmekte, Allah'ın buna kâdir olduğunu ifade etmektedir. Ancak ona göre bu iki varlık

⁶⁶ Muhammed b. Sâlih el-Useymîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Suretü'z-Zümer* (Kasîm: Müessesetü'ş-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436), 176.

⁶⁷ Useymîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Lokmân*, 56; a.mlf. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm: mine'l-Hucûrât ile'l-Hadîd* (Riyad: Dâru's-Süreyyâ, 1425/2204), 424; a.mlf. *el-Fâtîha ve'l-Bakara*, 3/81.

⁶⁸ Useymîn, *el-Fâtîha ve'l-Bakara*, 2/211.

⁶⁹ Useymîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Fâtır*, 95.

⁷⁰ Müsâid b. Süleyman, *İ'câzü'l-İlmî*, 85-86.

türünün birbiriyle iletişimi veya bir araya gelmeleri mümkün değildir. Onun ifade ettiğine göre Allah'ın kitabının manası hakkında bilgisi olmayan birtakım kimseler; “Rabbim gökteki ve yerdeki her sözü bilir.”⁷¹ meâlindeki ayette, sema ehli ile yer ehlinin iletişimine işaret edildiğini ileri sürmüştür. Ona göre bu ayet ne mutabakat ne tezammun ne de iltizam delaletiyle bu manaya delalet etmez. Çünkü ayetin gayesi, Allah'ın peygamberine "Rabbim sema ehlinin ve yer ehlinin dediği her şeyi bilir" demesini emretmesidir. Şinkîti'ye göre ayetin delaletinde herhangi bir anlaşmazlık bulunmamaktadır. Semadaki varlıklarla arzdeki varlıkların bir araya gelmesinin imkansız olduğunu düşünen Şinkîti'ye göre bu varlıkların kıyametten önce buluşmaları mümkün kabul edilse bile insanın semaya çıkmasına nispetle sema ehlinin yeryüzüne gelmesi daha kolay olurdu. Çünkü aşağıdan yukarıya tırmanmak yukarıdan aşağıya inmekten daha meşakkatli ve zordur.⁷² Aşağı ve yukarı yönlerine yüklediği anlam ve konuya ilişkin değerlendirmelerinden hareketle Şinkîti'nin dünya merkezli bir evren tasavvuruna sahip olduğu söylenebilir.

Îzâhu'l-mahacce fi'r-red 'alâ sâhibi Tanca isimli eserini Ebü'l-Feyz İbnü's-Sıddîk el-Gumârî'nin⁷³ *Mutâbakatü'l-ihtirâ'âti'l-'asriyye limâ ahbere bihî seyyidü'l-beriyye* isimli eserinde dile getirdiği bilimsel yorumları eleştirmek ve reddetmek için kaleme alan Tüveycirî'ye göre müellif; Yasîn suresi 41 ve 42. ayetlerin, denizdeki gemilere benzer, çok miktarda yük ve yolcu taşıyacak vasıtaların karada da yaratılacağını haber verdiğini iddia etmiştir. Gumârî'ye göre ayette geçen “مثل” kelimesinin deve olarak tefsiri isabetli değildir. Çünkü deve çok miktarda malı veya yolcu taşıyamadığı için misil olmaya layık değildir. Ayette geçen misil ile kastedilen kesinlikle trenler ve arabalardır. Ne var ki Tüveycirî'ye göre bu iddia birçok açıdan hatalıdır. Ona göre Kur'an'da bugünkü ulaşım araçlarına delalet eden hiçbir ayet yoktur. Ne Yâsîn suresi 41 ve 42. ayetler ne de "Gebe develer salıverildiği zaman" meâlindeki Tekvîr suresi 4. ayet bu hususa delâlet etmektedir. Tüveycirî Tekvîr suresindeki ayetin kıyamet alametlerine işaret etmediğini ileri sürmektedir. Ona göre ayet kıyamet günü yaşanacak korkudan bahsetmektedir ki bu mana ayetin siyakından da açıkça anlaşılmaktadır. Yine ayette bu mananın kastedildiği sahâbî ve tâbiîn imamları tarafından da açıkça ifade edilmiştir. Tekvîr suresinde salıverileceği bildirilen develerden maksadın modern ulaşım araçlarını icat edildiğinde ortaya çıktığı fikri Müslim'in Ebû Hureyre'den naklettiği hadisle desteklenmiştir. Ancak Tüveycirî hadisteki siyakın da bu manaya elverişli olmadığını ifade etmektedir. Çünkü hadiste farklı araçların develerin yerini alacağından değil zenginlikten dolayı mala tamahın azalacağından bahsedilmektedir. Diğer yandan ayetin modern ulaşım araçlarına delalet ettiğini ileri sürmek mücerret re'y ile ayeti tefsir etmektir ve Allah resulü bundan şiddetle sakındırmıştır.⁷⁴ Görüldüğü üzere Tüveycirî'nin dile getirdiği eleştiriler Şinkîti'nin Nahl suresi 8. ayetin tefsirinde zikrettiği görüşleri nakzetmektedir.

Useymîn “Dağlar yürüdükçe yürür” meâlindeki Tûr suresi 10. ayetin tefsirinde “Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler.” meâlindeki Neml suresi 88. ayeti gündemine almakta ve bu ayetin kıyamet sahnelerinden bir

⁷¹ el-Enbiyâ 21/4.

⁷² Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 150-152, 154-155.

⁷³ 1902-1960 arasında yaşamış Tunuslu bir hadis alimi. bk. M. Yaşar Kandemir, “İbnü's-Sıddîk, Ebü'l-Feyz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000).

⁷⁴ Tüveycirî, *Îzâhu'l-mahacce*, 7-19.

sahneyi anlattığını, ayette dünyanın dönmesine ilişkin bir delil bulunmadığını ifade etmektedir. Ona göre bu ayeti dünyanın dönmesine delil kabul edenler ayeti tahrif etmektedir. Kur'an tefsirinin basit ve önemsiz bir iş olmadığını söyleyen Useymîn müfessirin, Allah'ın maksadının şöyle veya böyle olduğuna şahitlik ettiğini vurgulamaktadır. Ona göre bu şahitlik için Kur'an'dan, sünnetten veya sahâbî kavillerinden bir delil olması icap eder. İnsan aklına veya re'iyine uyarak bir ayetin bir manaya geldiğini iddia ediyorsa bu hususta Allah rasulünün açık tehdidini göz önünde bulundurmalı ve bu işten vazgeçmelidir. Neml suresi 88. ayetin dünyanın döndüğüne yorulmasını batıl bir tefsir kabul eden Useymîn dünyanın dönüp dönmediğine ilişkin bilginin ya vakıadan veya Kur'an dışında başka bir kaynaktan elde edilebileceğini düşünmektedir. O, bir nazariye veya bir olgu hakkındaki bilgiyi desteklemek için Kur'an'ın delalet etmediği manalarla ilişkilendirilmesini caiz görmez.⁷⁵

İlmî i'câz konusunda eser kaleme alan pek çok kişinin tefsir ilmi bir tarafa, şer'î ilimler konusunda da yeterli birikimleri olmadığını söyleyen Müsâid b. Süleyman; bu durumun, deneysel bilimleri esas alarak Kur'an hakkında hüküm vermek gibi bir sonuca yol açtığını söylemektedir. Ona göre bu yaklaşım sahipleri, doğruluğunu kabul ettikleri teori ve faraziyelerin etkisiyle ayetleri eğip bükerek delalet etmedikleri manalara yorumlama yoluna gitmektedir.⁷⁶ Müsâid b. Süleyman bu duruma Tekvîr suresi 15 ve 16. ayetler hakkında Zağlûl en-Neccâr'ın kaleme aldığı açıklamayı örnek vermektedir. Ona göre Zağlûl en-Neccâr modern astronomi araştırmalarından elde edilmiş bir bilgiye dayanarak ayetler hakkında daha önce rastlanılmayan bir yorum yapmakta ve ayetlerde⁷⁷ geçen hunnes ve kunnes kelimelerinin delâletinin bu yeni keşif olduğunu söylemektedir. Ayette geçen hunnes kelimesine *tam gizlilik* manası vermekte ve kelimenin, ortaya çıktıktan sonra gizlenme manasına gelmediğini söylemektedir. Kunnes kelimesine ise, gelenekte bu kelime için zikredilen ceylan yuvası/ini manasını bir kenara bırakarak *süpürmek* kökünden elde edilmiş yeni bir mana vermiştir. Kelimelere takdir ettiği bu lugavî manalara istinaden ayetlerin karadelikleri tasvir ettiği sonucuna varmıştır. Yani karadelikler, sürekli bir gizlilik (ihtifâ) halindedir ve kendisine yaklaşan cisimleri yutarak semayı temizlemektedir (kânise). Zağlûl'a göre Allah Teâlâ karadelikleri, insanoğlu keşfetmeden çok uzun zaman önce bu vasıflarıyla Kur'an'da haber vermiştir. Hatta Kur'an'ın karadelikler için kullandığı hunnes ve kunnes isimleri onları tasvir etmede modern astronominin kullandığı isimlerden daha belîğdir.⁷⁸ Müsâid, gizlenme anlamına gelen hunnes kelimesinin manasına ilave edilen *tam* vasfının nakilde ve dilde bir delilinin bulunmadığını ileri sürmektedir. Ona göre astronomi hakkındaki ön bilgisi olmasaydı kelimelere verdiği bu anlamlar Zağlûl'un aklına gelmezdi.

Müsâid'e göre Zağlûl'un dayandığı bilimsel bilginin gelecekte değişmeyeceğinden emin olunan bir bilgi olup olmadığı da sorgulanmalıdır. Zira ilmî i'cazı savunan kişiler, tef-

⁷⁵ Useymîn, *mine'l-Hucûrât ile'l-Hadîd*, 180; Benzer değerlendirmeler için bk. Müsâid b. Süleyman, *I'câzü'l-İlmî*, 30-31.

⁷⁶ Müsâid b. Süleyman, *I'câzü'l-İlmî*, 20-21, 59.

⁷⁷ فَلَا أَقْسَمُ بِالْحُنَّسِ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ

⁷⁸ Zağlûl en-Neccâr, *Min âyâtî'l-i'câz es-semâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1428/2007), 211-232; Benzer bir tefsir denemesi için bk. Ahmet Akbaş, "Tekvîr Süresi'ndeki 'Hunnes', 'Cevâri' ve 'Kunnes' Kelimeleri Bağlamında Bir Bilimsel Tefsir Denemesi", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2020), 239-273.

sirde kullanılacak bilginin hakikat düzeyine ulaşmış bir bilgi olması gerektiğini iler sürmektedir. Müsâid; ilmî i'câzı savunan şahısların bilimsel bir bilgiyi, çoğu zaman üzerinde hiçbir ihtilaf yokmuş gibi sunduklarını söylemektedir. Astronomi alanında uzmanlığı olmadığı gerekçesiyle karadelikler hakkında öne sürülen bilgiyi kritik edemeyeceğini belirten Müsâid bu ayetler hakkında modern astronomiye istinaden farklı yorumların yapıldığını hatta bu yorumlardan birini Zağlûl'un eserine aldığını ifade etmektedir. Müsâid'e göre Zağlûl'un yorumunu diğer yoruma tercih etmemizi gerektirecek bir karine bulunmamaktadır. Selefin mesele hakkındaki yorumlarının göz ardı edildiğini iddia eden Müsâid b. Süleyman, hunnes ve kunnes kelimelerinin akşam ortaya çıkışı geciken ve gündüz ışığında da kaybolan yıldızlara delalet etmesini siyaka daha uygun bulmaktadır. Ona göre bu yorum herkes tarafından müşahade edilen kevnî bir olguya işaret etmektedir. Hâlbuki karadeliklere ilişkin emareler sadece işin uzmanı kişiler tarafından görülebilir ki bu kişiler de oldukça azdır. Buna karşın Kur'an'daki kasemler, kendisi yahut etkileri insanlar için açık seçik olan şeyler hakkında veya melekler gibi sem'iyata dair hususlarda gelmektedir.⁷⁹

2.3. Bilimin Karşısında Kur'an: Kur'an'a İstinaden Bilimsel Bilgiyi Reddetmek

Bazı selefî müelliflerin bilimin bugün ulaştığı birtakım sonuçları Kur'an'ın zahirine aykırı olduğu gerekçesiyle reddettiği görülmektedir. Onların reddettiği bilimsel bilgiye örnek olarak iki konu hakkındaki görüşleri özetlenerek verilecektir.

Şinkîti'ye göre Kur'an, astronomi ilminin çokça fayda barındırmadığına işaret etmiştir. Zira sahâbîler ayın farklı zamanlarda farklı şekilde görünmesinin sebebini sorduğunda ümmetin ihtiyacı olan bir hususta beyanın tehir edilmesi caiz olmadığı halde Hz. Peygamber onlara astronomik bir açıklamada bulunmamıştır. Şinkîti, Aristo'dan beri matematik ilimlerinin bir alt dalı olarak görülen astronominin akli öncüllere ve kesin kaidelere dayanmadığını düşünmektedir. Ona göre bu ilmin dayanağı tahmin ve zandır ki bu tahmin ve zanların çoğu yalandır. Bu sebeple filozoflar "Falancanın güneş, ay veya gökyüzünün tabakaları hakkındaki görüşleri yanlıştır, doğrusu ise şöyle şöyledir." der. Gök bilimi hakkındaki tahmin ve zanlar birçok Müslümanı saptırmış, birçok Müslüman, inanmayanların aslı esası olmayan görüşlerine bakarak nasları yalanlamıştır. Kur'an'ın doğru bir nazariye ile asla çelişmeyeceğini, bu sebeple de Kur'an'a açıkça aykırı olan nazariyeyi reddetmemiz, muvafakat edeni de kabul etmemiz gerektiğini düşünen Şinkîti, astronomi biliminin verilerine kanan Müslümanların güneşin dünya çevresindeki dönüşünü inkâr ettiğini ileri sürmektedir. Ona göre güneşin dünya çevresinde döndüğüne dair Kur'an'da çokça delil bulunmaktadır. Örneğin bu delillerden biri "Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir."⁸⁰ meâlindeki Yâsîn suresi 38. ayettir. Yine Lokmân suresi 29. ayet de güneşin hareketine delalet etmektedir. Allah'ın güneş için tespit ettiği hareketi (cereyanı) ondan nefyeden kimse onun kelamıyla çelişkiye düşmektedir. Allah'ın kelamıyla çelişkiye düşen ve onun zahirine aykırılığı açık bir görüşü dile getiren kimse ise kafir, mülhit ve melundur.⁸¹

⁷⁹ Müsâid b. Süleyman, *I'câzû'l-İlmî*, 58-69.

⁸⁰ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

⁸¹ Şinkîti, *Azbu'l-münîr*, 385-389.

Astronominin tarihi gelişimi hakkında genel hatlarıyla bilgi veren⁸² Tüveycirî'ye göre Copernicus (öl. 1530) ve benzeri ilim adamları, güneşin cereyanı hakkında öne sürdükleri görüşlerinde ilahi bir kitaba değil gözleme, re'yelerine ve yalanlarına dayanmaktadır.⁸³ Tüveycirî, gök cisimlerinin miktarları, boyutları ve maddeleri hakkında bilgi edinmek için modern astronomlar gibi gözlem yapmayı yalancılık, zanna uymak ve gaybı taşlamak olarak nitelendirmektedir. Ona göre teleskoplar ve benzer araçlarla yapılan gözlemler, hadiste belirtildiği şekliyle beş yüz yıllık bir yürüme mesafesindeki dünya semasında olanları tespit etmede oldukça zayıf ve aciz araçlardır.⁸⁴ Dolayısıyla Tüveycirî'nin modern araç gereçlerin sema hakkında güvenilir bir bilgi temin edemeyeceğinden emin olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an'da, sair gök cisimlerine nazaran ön plana çıkarılmış olmasından hareketle dünyanın diğer gök cisimlerinden daha büyük olduğunu düşünen Tüveycirî bu fikrini; dünya ve üzerindeki yaratmanın dört güne sığdırılmasına, semavât ve içindekilerin ise iki günde yaratılmasına dayandırmıştır. Ona göre yaratmadaki bu zamansal farklılık dünyanın hacimce daha büyük olduğuna delalet etmektedir.⁸⁵ Birçok hadiste kıyamet günü güneşin dünyaya yaklaştırılacağı bildirilmiştir. Tüveycirî hadislerdeki bu ifadeleri de yeryüzünün güneşten, aydan ve yıldızlardan daha büyük olduğuna delil saymıştır.⁸⁶ Bu delillerden hareketle Tüveycirî evrenin merkezinin dünya olduğu sonucuna varmıştır.

Dünyanın kürevî bir yapıda olduğunu kabul eden Tüveycirî'ye⁸⁷ göre Kur'an'da dünyanın sübutuna dair de deliller vardır. Dünyanın sabit olduğuna dair ilk delil "Allah yok olup gitmemeleri için gökleri ve yeri tutuyor." meâlindeki Fâtır suresi 41. ayettir. Ayet dünyanın sabit ve yerleşik olduğuna delalet eden en açık delillerdendir. Eğer modern astronominin iddia ettiği gibi dünya hareket etse ve güneş etrafında dönse bir mekandan bir başka mekana ilerlemesi gerekirdi. Bu durum nassa aykırıdır. Bir başka delil, "Göklerin ve yerin onun emriyle durması da onun ayetlerindedir." meâlindeki Rûm suresi 25. ayettir. Tüveycirî, İbn Manzûr'un *kıyam* kelimesine durmak manası vermesinden hareketle ayetin dünyanın sabit durduğuna delalet ettiğini savunmuştur.⁸⁸

Güneşin dünya çevresinde döndüğüne dair Tüveycirî'nin serdettiği delillerden⁸⁹ bazıları şöyledir: Yâsîn suresi 38. ayette geçen "تجرى" kelimesine Râgıb el-İsfahânî (öl. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) hızlı bir murûr/seyr manası vermiştir. İbn Manzûr ise "Güneş ve diğer yıldızlar doğudan batıya yürür gider." demiştir. Güneş bir mekandan diğerine doğru hareket ettiği için onun hali bu ifadelerle tasvir edilmiştir. Güneşin hareketinden/cereyanından bahseden diğer ayetler⁹⁰ de Copernicus'un öne sürdüğü görüşleri iptal etmeye yeterlidir.⁹¹

⁸² Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 8.

⁸³ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 52-53.

⁸⁴ Hammûd b. Abdillâh et-Tüveycirî, *Zeylû's-savâ'ik li-mahvi'l-ebâtîl ve'l-mehârik* (Riyad: y.y., 1390), 46.

⁸⁵ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 155.

⁸⁶ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 77.

⁸⁷ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 39.

⁸⁸ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 23-24.

⁸⁹ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 7-18.

⁹⁰ er-Ra'd 13/2; İbrâhîm 14/33; Lokmân 31/29; Fâtır 35/13.

⁹¹ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 10-11.

Tüveycirî dünyanın sabit olduğunu bazı akli çıkarımlarla da desteklemeye çalışmıştır. Onun akli çıkarımlarından bazıları şu şekilde özetlenebilir: Modern astronomlar dünyanın saniyede 30 kilometreden daha fazla yol katettiğini ileri sürmektedir. Buna göre dünya bir günde beş yüz bin fersah (1 fersah yaklaşık 4 kilometre) yol katetmektedir. Eğer onların iddia ettiği hızda hareket ediyorsa dünya Kur'an'da belirtildiği şekilde yaratılmışlar için zelül,⁹² firâş⁹³ ve mehd⁹⁴ olamaz. Tüveycirî'ye göre havayı yarararak ilerlemesi sebebiyle üzerinde yaşayan hayvanlar bir yana bina ve ağaç benzeri hiçbir şey onun üzerinde sabit duramaz. Dünyanın hareketini jet uçağının hareketine kıyaslayan Tüveycirî, uçağın üzerinde bir hayvanın durmasının imkansızlığından yola çıkarak çevremizdeki varlıkların hareketli bir dünya üzerinde tutunamayacağı sonucuna varmıştır.⁹⁵ Ulaştığı sonuçtan da anlaşılacağı üzere Tüveycirî atmosferin dünyadan bağımsız ve müstakil bir varlığa sahip olduğunu düşünmektedir. Bu kabule paralel olarak o bulutların hareketlerini de dünyanın sübutuna delil olarak getirmiştir. Ona göre bulutlar bir bölgeye bazen güneyden veya kuzeyden, bazen de batıdan veya doğudan gelmekte ve karşı yöne doğru geçip gitmektedir. Eğer yeryüzü hareket etseydi bulutlar onun hareketinin aksi istikamette sadece batıya doğru gider, asla doğuya doğru gitmezdi. Çünkü yeryüzünün hızı onları hep geride bırakırdı. Bulutlar farklı yönlerden gelip gittiğine göre dünya hareket etmemektedir. Tüveycirî uçakların gökyüzünde farklı yönlerde hareket edebilmesini de dünyanın sübutuna delil getirmektedir. Ona göre eğer modern astronominin iddia ettiği gibi dünya hareket etseydi doğuda olan biri batıya gitmek istediğinde uçağını havalandırması ve havada tutması yeterli olurdu. Kısa süre içinde batıdaki gideceği yer ona doğru gelir o da uçağını indirirdi. Batıda olan doğuya gitmek istediğinde ise durum farklı olurdu. Onun uçağıyla doğudaki bir yere ulaşması mümkün olmazdı. Çünkü uçağını yeryüzünden kaldırdığında hızla hareket eden dünya onu geride bırakırdı. Oysa durumun böyle olmadığı, uçakların doğudaki bir mevkiye kolaylıkla ulaştığı görülmektedir.⁹⁶

Güneşin sabit, dünyanın hareketli olduğunu savunan kesime karşı oldukça sert ifadeler kullanan Tüveycirî zaman zaman bu görüşü savunanları tekfir etmektedir. Ona göre güneşin sabit olduğunu savunan kesime hakikat açıklanır. Bu açıklamadan sonra dünyanın sabit, güneşin de dünya çevresinde döndüğünü kabul etmezlerse küfre düşmüşlerdir. Dolayısıyla onların kanları ve malları helaldir.⁹⁷

Mü'min Sûresi 24. ayetin tefsirinde Useymîn, sabit olduğuna dair görüşe kıyasla dünyanın hareketli olduğu yönündeki görüşü daha doğru bulmaktadır. Bununla birlikte ona göre dünyanın dönmesi güneşin dönmesine mâni değildir. Hem dünya kendi etrafında dönmekte hem de güneş dünyanın etrafında dönmektedir.⁹⁸ Useymîn, tartıştığı Nemrut'a hitaben Hz. İbrahim'in söylediği "Allah güneşi doğudan getirir sen de batıdan getir"⁹⁹ sözünü güneşin sabit olmayıp hareketli olduğuna delil saymıştır. Allah'ın yarattığı varlıkları daha iyi bildiği

⁹² el-Mülk 67/15.

⁹³ el-Bakara 2/22.

⁹⁴ ez-Zuhuruf 43/10.

⁹⁵ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedide*, 29.

⁹⁶ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedide*, 55-57.

⁹⁷ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedide*, 97-98.

⁹⁸ Muhammed b. Sâlih el-Useymin, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Gâfir* (Kasım: Müessesetü's-Şeyh Muhammed b. Sâlih el-Useymin el-Hayriyye, 1437), 437-439.

⁹⁹ el-Bakara 2/258.

ilkesine dayanarak Useymîn, Kur'an'da hareketin güneşe izafe edilmesinden hareketle hakikatın de böyle olacağını ileri sürmektedir.¹⁰⁰

Useymîn'e göre bu meseleyle ilintili asıl mesele gece ve gündüzün oluşumu meselesidir. Acaba gece ve gündüz dünyanın hareketi sonucu mu oluşmaktadır yoksa güneşin hareketi sonucu mu? Ona göre gece ve gündüzün oluşumu hususunda Kur'an'ın zahiri açıkça güneşin hareketine delalet etmektedir. Kur'an'ın zahiri delaletinden ancak açık bir delil sebebiyle uzaklaşılabilir. Çünkü Allah Teâla "Doğduğunda güneşin sağa meylettğini görürsün"¹⁰¹ diyerek güneşin hareket ettiğini haber vermiştir. Eğer gece ve gündüzün oluşmasına sebep olan hareket yeryüzünün hareketi olsaydı, yeryüzünün meybinden bahsedilirdi. Ardından "battığında" denilerek güneşe üç kez hareket izafe edilmiştir. Yine Hz. Peygamber güneş battığı zaman Ebû Zer'e "Güneşin nereye gittiğini biliyor musun?" demiş ve bizatihi güneşin gittiğini haber vermiştir. Nitekim güneşin ve ayın dünya üzerinde/etrafında dönüşü müşahede edilen bir durumdur. Useymîn'e göre doğru olan görüş budur. Fakat bu görüşün aksine kesin bir delil ortaya çıkarsa ayetin zahiri şöyle te'vil edilebilir: Buradaki doğma ve batma fiillerinin ifade edilmesinde gören kişi esas alınmıştır. Aslında hareket eden, gören kişidir. Bu durum, arabasıyla seyreden kişinin karşısına bir devenin çıkıvermesine benzer. Bu durumu ifade etmek için "yoldayken karşıma birden bir deve çıktı" denir. Aslında burada hareket, araçtaki şahsın hareketidir. Fakat durumu ifade eden cümlede hareket deveye nispet edilmiştir. Dil bakımından bu ifade biçimi mümkündür. Buna karşın Useymîn, gece ve gündüzün oluşumu hakkında modern astronominin dile getirdiği görüşlerin kendisini ikna etmediğini söylemiştir. O, modern astronomi karşısında Kur'an'ın zahirini esas aldığını vurgulamıştır.¹⁰²

Selefi müelliflerin gündemini meşgul eden bir başka konu insanoğlunun uzay yolculuğudur. Şinkîti "Allah yedi göğü tabaka tabaka nasıl yarattı görmediniz mi? Ayı orada nur, güneşi de siraç yaptı."¹⁰³ meâlindeki ayetten hareketle ayın yedi kat sema içinde olduğu sonucunu çıkarmıştır. Allah semayı kovulmuş bütün şeytanlardan korumuştur.¹⁰⁴ Şinkîti nazarında her haddi aşan azgını kapsamına alan şeytan lafzı uzaya çıkmaya çalışan kimseleri de kapsamaktadır. Çünkü bu şahıslar da uzaya yani semaya çıkmaya kalkışarak haddi aşmıştır. Dolayısıyla uzaya çıkmak isteyen kimseler hezimete uğramış ve zelil olmuş bir şekilde, aya ve semaya ulaşmaktan aciz olarak geri döneceklerdir. Her ne kadar yukarıda olan her şey Arap dilinde sema kelimesiyle ifade edilebilse de ayın semada olmasıyla, evin çatısı gibi, mutlak anlamda yukarıda olmak kastedilmemiştir. Zira Nuh suresi 16. ayetteki zamir yedi kat semaya dönmektedir. Bu durumda bildiğimiz ve gördüğümüz ayın bizatihi kendisi semadadır. Bu görüşten dönmek için açık bir delil gerekir. Diğer yandan Sâd suresi 10 ve 11. ayetler insanoğlunun semaya yükselmesinin mutlak anlamda imkansızlığına delalet etmektedir. Şinkîti itiraz sadedinde dile getirilen Rahman suresi 33. ayetin kıyamet gününü tasvir ettiğini, ayetin

¹⁰⁰ Useymîn, *el-Fâtiha ve'l-Bakara*, 3/283-284.

¹⁰¹ el-Kehf 18/17.

¹⁰² Useymîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Süretü Lokmân*, 61-65; a.mlf. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Süretü Fâtır*, 115-118.

¹⁰³ Nüh 71/15-16.

¹⁰⁴ es-Sâffât 37/7.

siyakının açıkça bu delaleti desteklediğini söylemektedir.¹⁰⁵ Netice itibarıyla ona göre aya çıkıldığına dair haberlerin hepsi yalandan ibarettir.¹⁰⁶

Tüveycirî ise Luna 9'un (Sovyetler Birliğinin 1966 yılında ay yüzeyine gönderdiği insansız hava aracı) ayın yüzeyine ulaştığına, oraya demirlediğine ve yeryüzüne görüntü gönderdiğine dair haberlerin hepsinin yalan olduğunu, bunların halkı kandırmak maksadıyla yapılmış düzmece haberler olduğunu savunmuştur. Ona göre beş yüz yıllık mesafede bulunan semadaki aya insanoğlunun ulaşması mümkün değildir. Beşerin kudreti semaya ulaşmaktan ve beş yüz yıllık bir mesafeyi tırmanmaktan acizdir. Tüveycirî, uzaya gönderildiği söylenen aracın bir denize veya meçhul bir mekana düşmüş olma ihtimalinden bahsetmektedir. Ona göre uzaya çıkmak isteyen insanlar aracın düştüğünü idrak edememiş, aracın ayın yüzeyine ulaştığı ve oraya demirlediği zehabına kapılmıştır. Aydan gönderildiği söylenen fotoğraflar da onların kendi elleriyle ürettikleri şeylerdir. Diğer yandan beş yüz yıllık mesafeden dünyaya görüntü ulaşması da muhaldir.¹⁰⁷ Görüldüğü gibi Tüveycirî nezdinde uzaya çıkılmasının imkansızlığı meselesi, yer ile sema arasında beş yüz yıllık bir mesafe bulunduğunu ifade eden hadise dayanmaktadır.

“Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasındaki hükümler onlar mıdır? Öyle ise sebeplere yapışarak tırmansınlar (bakalım!) Onlar, çeşitli gruplardan oluşmuş ve şuracıkta bozguna uğramış derme çatma bir ordudur.” meâlindeki Sâd suresi 10 ve 11. ayetlerde aya ulaşmanın imkansızlığına dair bir delil bulunmadığını düşünen Useymîn'e göre aya ulaşmak insan için mümkündür. Zira ay, kelimenin *yüksekte olma* anlamıyla semadadır. Yoksa korunmuş çatı manasındaki semada değil. Useymîn'e göre bu tespit kesindir. Nitekim Allah Teâla bulutların da semada bulunduğunu haber vermiş ve "Semadan bir su indirdik"¹⁰⁸ buyurmuştur. Bugün insanoğlu uçak yolculukları esnasında semada bulunan bulutların üzerine tırmanabilmektedir. Dolayısıyla ay da bulutların semada olması anlamında semadadır. Bu durumda ayette aya ulaşılacağına delil olmadığı gibi ulaşılamayacağına dair de bir delil yoktur.¹⁰⁹

Sonuç ve Değerlendirme

19. yüzyılın sonlarında canlanan bilimsel tefsir hareketi kısa sürede popülerite kazanmış, farklı kesimlerin ilgisine mazhar olmuştur. 20. yüzyılın başlarından bu yana gerek taraftarları gerekse karşıtları bilimsel tefsir yaklaşımını farklı yönleriyle ele alıp kritik etmiş, mesele üzerine geniş bir literatür oluşmuştur. Bilimsel tefsir hareketiyle eş zamanlı olarak siyasi ve toplumsal temsiliyet elde eden Selefilik, hızla gelişen bilimsel gelişmelere kayıtsız kalamamıştır. Bilimsel bilgi çeşitli vesilelerle selefi tefsir faaliyetinin de konusu haline gelmiştir.

Araştırmanın odaklandığı selefi müellifler tefsirde bilimsel bilginin kullanılmasına tamamen karşı değildir. Bilimsel tefsirin dayandırıldığı, varlığı yaratan ve onu en iyi bilen Allah tarafından gönderilmiş olması hasebiyle Kur'an'da kevnî hakikatlere aykırı bir bilgi veya ifade bulunamayacağı ilkesi selefi müelliflerce de benimsenmiştir. Ancak onlar bilimsel yo-

¹⁰⁵ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 3/149-153, 159-160.

¹⁰⁶ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 3/146-147.

¹⁰⁷ Tüveycirî, *Savâ'iku's-şedîde*, 114.

¹⁰⁸ er-Rûm 30/17.

¹⁰⁹ Muhammed b. Sâlih el-Useymin, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim Süretü Sâd* (Riyad: Dâru's-Serâyâ, 1425/2004), 56-57.

rumların kabul edilebilmesi için birtakım şartlar öne sürmüşlerdir. Şüphesiz bu şartlar içinde en belirleyici olanı, yapılan yorumların selefî tefsirine muvafık olmasıdır. Onlara göre selefî tefsirine aykırı bir yorum makbul bir tefsir olarak kabul edilemez. Diğer yandan selefî müelliflerin bilimin verdiği malumatın hakikate uygunluğu hususunda da ciddi şüpheleri vardır. Onların özellikle Kur'an'ın zahiri manasına aykırı düşen bilgiyi reddettikleri görülmektedir. Bu bilgiyi keşfeden şahsiyetlerin dini kimliklerinin de zaman zaman redde gerekçe oluşturduğu söylenebilir.

Selefî müellifler tefsir faaliyetlerinde zaman zaman bilimsel bilgidan faydalanmıştır. Ancak onların, bilimsel bilgiyi esas alarak bir ayeti izah etmekten ziyade bu bilgiyi, geleneksel tefsiri desteklemek maksadıyla kullandıkları söylenebilir. Öte yandan zaman zaman selefî müelliflerin bilimsel bilgiye istinaden yaptıkları yorumların birbirini nakzettiği hatta birinin sahibini tekfir ettiği bir yorumu diğerinin sahiplendiği görülmektedir. Bu durum, metnin zahiri ve rivayetlere sadakat ilke edinilmiş olsa bile tefsirde mutlak hakikat iddiasının gerçekçi bir zemine oturmadığına delil sayılabilir. Önde gelen selefî ulemanın içine düştüğü bu durum, selefî söylemin kesinlik iddiasının kritik edilmesi için bir gerekçe oluşturabilir. Bilimsel tefsir çoğu zaman selefî müelliflerin eleştirilerine konu olmuştur. Onların dile getirdiği eleştirilerin iki dayanak noktası olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, yapılan bilimsel tefsirlerin siyaka uygun düşmemesidir. İkinci eleştiri noktası ise dile getirilen bilimsel yorumların selefî tefsirine aykırı olmasıdır. Eleştiriye konu olan yorumlar dikkatle incelendiğinde selefî müelliflerin dile getirdikleri itirazlarda haklılık payı olduğu görülmektedir.

Selefî müellifler Kur'an'ın bilimsel bir açıklama yapmak üzere gönderilmediğini, onun bir hidayet kitabı olduğunu sıklıkla vurgulamışlardır. Ancak diğer gök cisimleri arasında dünyanın konumu, hareketleri, güneşin hareketi ve insanoğlunun uzaya çıkması gibi astronomi alanındaki meselelerde ayetlerin zahiri manasını esas alarak bilimsel bilgiye karşı çıkmışlardır. Bu yaklaşımlarıyla onlar sıklıkla eleştirdikleri bir duruma kendileri düşmüşlerdir. Çünkü zaman zaman bilimsel tefsir taraftarlarını bilimsel faraziyeleri kullanarak Kur'an'ı tartışmalı bir alana çekmekle suçlamışlardır. Oysa Kur'an'daki ifadelerin zahiri manasından hareketle güneşin dünya etrafında döndüğünü savunmanın, Kur'an'ın ilahiliği noktasında daha ciddi şüphelere kapı aralayacağı aşikardır. Bu açıdan Kur'an'ı bir bilim kitabı haline getirdikleri söylenebilir. Diğer yandan birçok bilimsel tefsir taraftarının kesin bir bilimsel hakikat olduğunu ileri sürdüğü bir mesele Kur'an'a aykırı olduğu gerekçesiyle selefî müelliflerce reddedilmiştir.

Güneşin dünya çevresinde dönüşü meselesini analiz eden Useymîn'in Kur'an'daki bilimsel ifadelerin muhatap merkezli ifadeler olabileceği yani ilahi hitabın, vakıyanın muhatabın gözüne düşen suretini esas almış olabileceği yönündeki tespitleri Kur'an tasavvuru ve tefsir ilmi açısından yeni açılımlara imkân verecek bir bakış açısı olarak nitelendirilebilir. Ancak tespit edilebildiği kadarıyla Useymîn de dahil olmak üzere selefî düşünce bu açılım fırsatını değerlendirememiştir. Tefsiri, özgün manayı tespit etmek şeklinde tanımlarsak selefî tefsir ilmiyle ilişkilendirilebilecek bütün açıklamaları vazgeçilmez bir önem kazanacaktır. Ancak selefî tefsirini, özgün mana esas alınarak dile getirilecek yeni yorumların önüne bir engel olarak koymak doğru bir yaklaşım olmasa gerektir. Zira hayat her daim değişmekte, Müslümanların önüne, daha önce tecrübe etmedikleri farklı sorunlar gelmektedir.

Netice itibarıyla selefi müelliflerin bilimsel bilginin mahiyeti ve bu bilgi türünün tefsirde kullanımı hakkında net bir kuram ortaya koyabildiğini söylemek zordur. Selefi müelliflerin bu noktadaki düşüncelerini geliştirmeleri gerektiği aşikardır. Diğer yandan selefi hareketin bilimsel tefsir hakkındaki tutumunu tasvir etmek, onların Kur'an tasavvurunu etraflı bir şekilde ortaya koymada önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu sebeple bu alanda daha derinlikli çalışmalara ihtiyaç olduğunu belirtmek istiyoruz.

Kaynakça

- Akbaş, Ahmet. "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/15 (Mart 2016), 75-93.
- Akbaş, Ahmet. "Tekvîr Sûresi'ndeki 'Hunnes', 'Cevâri' ve 'Künnes' Kelimeleri Bağlamında Bir Bilimsel Tefsir Denemesi". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2020), 239-273.
- Akpınar, Sümeyye - Karagöz, Mustafa. "et-Tefsîrü'l-Me'mûn Adlı Eseri Çerçevesinde Me'mûn Hammûş'un Bilimsel Tefsire Yaklaşımı". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2022), 395-430.
- Aktay, Yasin. "Bilim ve Din Arasında Meşruiyet Alışverişinin Hermenötik Bağlamı". *Kur'an ve Pozitif Bilim*. ed. M. Turan Çalışkan. 15-54. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Kur'an'ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Arpa, Enver. "Kur'an'a İlişkin Bilimsel Açıklama Girişimlerinin Doğurduğu Sorunlar". *Eski-yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi* 27 (2013), 23-37.
- Ateş, Abdurrahman. "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2002), 117-141.
- Baljon, Johannes Marinus Simon. *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*. çev. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- Baysal, Sıddık. "Mahiyeti, İmkân ve Sınırlılıkları Açısından Bilimsel Tefsir". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* (TADER) 3 / 2 (Ekim 2019), 226-266.
- Cündioğlu, Düccane. "Tefsir'de Helenizm 'Bilimsel Tefsir' Zaafları ve Eleştirisi". *Bilgi ve Hikmet* 4 (1993), 152-176.
- Demir, Şehmus. "Bilimsel Tefsir'in Tarihî Arka Planı". *Din Bilim İlişkisi: Tefsir Sempozyumu*. ed. Mehmet Dağ. 61-80. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Demir, Şehmus. "Bilimsel Tefsirin Tarihî Süreci ve Eleştirisi". *Kur'an ve Pozitif Bilim*. ed. M. Turan Çalışkan. 61-86. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Ekinci, Kutbettin. "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu". *Bilimname: Düşünce Platformu* 37 (Ocak 2019), 169-190.
- Eser, Kadir. *Ashâbü'l-Hadîsten Günümüze Selefi Tefsir Geleneğinin Oluşumu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2023.
- Gezer, Süleyman. *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.
- Gördük, Yunus Emre. "Bilimsel Tefsir ve 20. Yüzyıldaki Meşhur Temsilcileri Perspektifinden Hasan Basri Çantay'ın Açıklamalı Meâli". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Şubat 2014), 181-214.
- Gördük, Yunus Emre. "Bilimsel Tefsirle Özdeşleştirilen Bir Müfessir: Şerefüddîn ibn Ebî'l-

- Fadl el-Mürsî (Bir Literatür İncelemesi)". *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2023), 9-51.
- Güllüce, Veysel. "Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsir". *Kur'an ve Pozitif Bilim*. ed. M. Turan Çalışkan. 111-155. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Güllüce, Veysel. "Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi". *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar (Sempozyum)*. ed. Bilal Gökkır vd. 377-399. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010.
- Kandemir, M. Yaşar. "İbnü's-Siddik, Ebü'l-Feyz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/207-209. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Karslı, İbrahim Hilmi. "Kur'an'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülahazalar". *Diyanet İlmî Dergi Kur'an'ın Nüzûlünün 1400. Yılı Anısına Kur'an Özel Sayısı* (2012). 439-454.
- Kırca, Celal. "Bir Anlama Sorunu Olarak Kur'an Yorumlarında Rasyonelizasyon". *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar (Sempozyum)*. ed. Bilal Gökkır vd. 181-212. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010.
- Kırca, Celal. *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'ân'a Yönelişler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2009.
- Kırca, Celal. *Kur'ân ve Fen Bilimleri*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2005.
- Kızıışeker, Abdurrahim. "el-Kenzu's-Semîn Tefsîrinde İlmî İ'câza Dair İki Mesele: Dünyanın Dönmesi ve Yuvarlaklığı". *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/22 (2018), 1473-1491.
- Kutlu, Sönmez. "Gelenekçi-Zâhirî İslâm Anlayışının Zihniyet Analizi: Epistemolojik, Teolojik ve Kültürel Temelleri". *Zâhirî ve Selefi Din Yorumu*. ed. Sönmez Kutlu. 19-80. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018.
- Maşalı, M. Emin. "'Bilimsel Tefsirin Tarihî Süreci ve Eleştirisi' Başlıklı Tebliğin Müzakeresi". *Kur'an ve Pozitif Bilim*. ed. M. Turan Çalışkan. 87-91. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Müsâid b. Süleyman. *el-İ'câzü'l-İlmî ilâ Eyne? Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî*, 1433.
- Özel, Ahmet. "Tüveycirî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/617-619. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Öztürk, Mustafa. "Bilimselci Kur'an Yorumlarının Genel Kritiği". *Kur'an ve Pozitif Bilim*. ed. M. Turan Çalışkan. 215-242. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Süyûtî, Celâluddîn es-. *el-İklîl fi Stinbâti't-Tenzil*. thk. Seyfüddîn Abdülkâdir el-Kâtib. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1401/1981.
- Şen, Ercan. *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünmek*. Bursa: Emin Yayınları, 2021.
- Şinkîti, Muhammed Emîn. *Edvâ'ü'l-beyân fi İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. nşr. Bekr b. Abdullah Ebu Zeyd. 7 Cilt. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1426.
- Şinkîti, Muhammed Emîn. *el-'Azbu'l-münîr min mecâlisi's-Şinkîti fi't-tefsîr*. thk. Hâlid b. Osmân es-Sebt. 5 Cilt. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1426.
- Şinkîti, Muhammed Emîn. *Tetimmetü edvâ'ü'l-beyân fi İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. nşr. Atıyye Nuhammed Sâlim. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1400/1980.
- Temizkan, Abdullah. "Bilimsel Tefsire Farklı Bir Yaklaşım: Zağlûl Neccâr Örneği". *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/19 (2018), 39-65.
- Tüveycirî, Hammûd b. Abdillâh. *es-Savâ'iku's-şedîde 'alâ etbâ'i'l-hey'eti'l-cedîde*. Riyad:

- y.y., 1388.
- Tüveycirî, Hammûd b. Abdillâh. *Îzâhu'l-mahacce fi'r-red 'alâ sâhibi Tanca*. Riyad: Müessesetü'n-Nûr li't-Tibâa ve't-Teclîd, 1385.
- Tüveycirî, Hammûd b. Abdillâh. *Zeylû's-savâ'ik li-mahvi'l-ebâtîl ve'l-mehârik*. Riyad: y.y., 1390.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Fethu zi'l-celâli ve'l-ikrâm bi-şerhi Bulûgi'l-merâm*. nşr. Subhî b. Muhammed Ramazan, Ümmü İsrâ binti 'Urfe Beyyûmî. 6 Cilt. Kahire: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1427/2006.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Likââtü'l-bâbi'l-meftûh*. Kasîm: Müessesetü'ş-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1437.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Mecmû'u fetâvâ ve resâili fazileti'ş-şeyh Muhammed b. Sâlih el-Useymîn*. nşr. Fehd b. Nâsır b. İbrâhim es-Süleyman. 29 Cilt. Riyad&Uneyze: Dâru'l-Vatan&Dâru's-Serâyâ, 1413-1431/2010.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Şerhu Mukaddimeti't-Tefsîr*. nşr. Abdullah b. Muhammed et-Teyyâr. Riyad: Dâru'l-Vatan, ts.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Şerhu'l-'Akîdeti'l-Vâsıtıyye*. nşr. Sa'd b. Fevvâz Sumeyl. Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1421.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm el-Fâtîha ve'l-Bakara*. 3 Cilt. Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1423.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm: mine'l-Hucûrât ile'l-Hadîd*. Riyad: Dâru's-Süreyyâ, 1425/2204.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Fâtır*. Kasîm: Müessesetü'ş-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Gâfir*. Kasîm: Müessesetü'ş-Şeyh Muhammed b. Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1437.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Lokmân*. Kasîm: Müessesetü'ş-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü Sâd*. Riyad: Dâru's-Serâyâ, 1425/2004.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü'l-Mâide*. Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1435.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü'r-Rûm*. Kasîm: Müessesetü'ş-Şeyh Muhammed b. Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü'z-Zuhruf*. el-Kasîm: Müessesetü'ş-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Sûretü'z-Zümer*. Kasîm: Müessesetü'ş-Şeyh Muhammed Sâlih el-Useymîn el-Hayriyye, 1436.
- Ünal, Serkan. “Bilimsel Tefsir Ekolünde Klasik ve Modern Dönem Metot ve Argümanlarının Mukayesesi ve Yaklaşım Farklılıkları”. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 21 (2023), 419-455.
- Va'lân, Abdülmecîd b. Muhammed. *ed-Dilâlâtü'l-Akadiyye li'l-Âyâti'l-Kevnîyye*. Riyad: Dâru'r-Rekâiz, 1440/2019.
- Yavuz, Ömer Faruk. “Gazali ve İlmi Tefsir”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

Dergisi 31 (2011), 39-59.

Yıldırım, Enbiya. “Hz. Muhammed ve Pozitif Bilimler”. *İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet*. ed. Bünyamin Erul. 503-524. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.

Zağlûl en-Neccâr. *Min âyâti'l-i'câz es-semâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1428/2007.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Kadir ESER

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledges that received not external funding support of this research.

ıkar atışması / Competing Interests

Yazar, ıkar atışması olmadığını beyan ederler / The author declares that he have no competing interests.